מדרש · אגדה · בתי מדרשות · חלק ב

מדרש אותיות רבי עקיבא - נוסח א

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מדרש אותיות רבי עקיבא - נוסח א

מקור הטקסט: ובלכתך בדרך

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מדרש-אותיות-רבי-עקיבא-נוסח-א/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

אות א 4
א 4
אות ב 13
בי 13
אות ג 15
אות ד 16
אות ה ו 18
אות ז 21
אות ח 23
אות ט 25
אות י 26
אות כ 27
אות מ 30
אות נ 32
אות ס 33
אות ע 35
אות פ 36
אות צ 37
אות ק 38
אות ר 40
אות ש 41
אות ת 42

אות א

א

אמר רבי עקיבא אל"ף מהו אלף מלמד שאמרה תורה אמת למד פיך כדי שתזכה לחיי העולם הזה פיך למד אמת כדי שתזכה לחיי העולם הבא מפני מה מפני שהקדוש ברוך הוא נקרא אמת וכסאו מאז יושב עליו באמת ופניו יקדמו חסד ואמת וכל דבריו דברי אמת וכל משפטיו משפטי אמת וכל ארחותיו חסד ואמת:

ומנין שהקדוש ברוך הוא נקרא אמת שנאמר (ירמיה י י) ויי אלקים אמת ומנין שכסאו מאז יושב עליו באמת שנאמר (ישעיה טז ה) והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת ומנין שפניו יקדמו חסד ואמת שנאמר (תהלים פט טו) צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך ומנין שדבריו אמת שנאמר (שם קיט קס) ראש דברך אמת ומנין שמשפטיו משפטי אמת שנאמר (שם יט י) משפטי יי אמת צדקו יחדיו וכל ארחותיו חסד ואמת שנאמר (שם כה י) כל ארחות יי חסד ואמת:

דבר אחר אל"ף אפתח לשון פה ופה לשון אפתח אמר הקדוש ברוך הוא אפתח לשון פה של כל בני בשר ודם כדי שיהיו מקלסין לפני בכל יום וממלכין אותי בארבע רוחות העולם שאלמלא שירה וזמרה שהם אומרים לפני בכל יום לא בראתי את עולמי:

ומנין שלא ברא הקדוש ברוך הוא את העולם אלא בשביל שירה וזמרה שנאמר (תהלים צו ו) הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו הוד והדר לפניו בשמים ועוז ותפארת במקדשו בארץ שמים מכוסים הודו ותהלתו מלאה הארץ שנאמר (חבקוק ג ג) כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ ומנין שברא הקדוש ברוך הוא את השמים לענין שירה שנאמר (תהלים יט ב) השמים מספרים כבוד אל ומנין שמיום שברא הקדוש ברוך הוא את הארץ אומרת לפניו שירה שנאמר (ישעיה כד טז) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק ואין צדיק אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים קמה יז) צדיק יי בכל דרכיו ומנין שאף ימים ונהרות אומרים שירה שנאמר (שם צג ד) מקולות מים רבים ומנין שאף הרים וגבעות אומרים שירה שנאמר (שם קמח יט יג) ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף מלכי ארץ וכל לאומים שרים וכל שופטי ארץ בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו ומנין שכל סדרי בראשית אומרים שירה שנאמר (שם קיג ג) ממזרח שמש עד מבאו וגו' ומנין שאף אדם הראשון פתח פיו בשירה שנאמר (שם צב א ב) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי ולזמר לשמך עליון טוב להודות ליי בארץ מתוך בני אדם ולזמר לשמך עליון בשמי מרום בתוך מלאכי השרת:

דבר אחר אפתח לשון פה ופה לשון אפתח שאין נאה במאתים [ארבעים] ושמונה אברים שבאדם לומר לפניו שירה אלא בפה ולשון שנאמר (תהלים עא טו) פי יספר צדקתך וגו' שלא נמשלו פה ולשון אלא בים ובגליו כשם שהים מרחיב ופותח כך הפה מרחיב ופותח כשם שהים מלא מרגליות כך הפה מלא מרגליות של עצמות כשם שהים מביע מים כך הפה מביע מים כשם שגל מתוך הים מתגבר ועולה כך הלשון בתוך הפה מתגבר ועולה כשם שהים מטביע ספינה בתוכו כך לשון מרשיע את הבריה בדבור וכשם שהים מצפצף כך הפה מצפצף וכשם שגל הים מרגיש כך לשון מרגיש כשם שגל הים מסעיר ברוח סערה כך לשון של אדם מסעיר ברוח עבירה כשם שהים פולט המים כך הפה פולט מים כשם שגלי הים הורגין את הבריות כך הפה ולשון הרע הורג את הבריות וכשם שהים יש לו שפה מזה ומזה כך לשון יש לו שפה מזה ומזה כשם שהים מבאיש ומסריח כך הפה מבאיש ומסריח כשם שגל הים פעמים זוקף פעמים מוטל כך לשון פעמים זוקפת ופעמים מוטלת כשם שגל הים הכל מתייראין ממנו כך לשונו של אדם הכל מתייראין ממנו מה הים לסוף מימיו מתגרשים רפש וטיט שנאמר (ישעיה נז כ) ויגרשו מימיו רפש וטיט כך הפה סוף דבריו לתהו והבל שנאמר (תהלים יב ד) יכרת יי שפתי חלקות וגו':

דבר אחר אפתח לשון פה ופה לשון אפתח אמר הקדוש ברוך הוא אפתח להם לישראל פה ולשון בדברי תורה כדי שישבחו שמי בכל יום ויום שאם אין ישראל בעולם אין לי שבח וגדולה שאלמלא שירה וזמרה שישראל אומרים לפני בכל יום לא בראתי עולמי אפילו ישראל שכל העולם כלו נברא בשבילן לא בראתים אלא בשביל שירה שנאמר (ישעיה מג כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו:

דבר אחר אל"ף אם אין אל"ף אין בי"ת אם אין בי"ת אין אל"ף אם אין תורה תמימה אין כל העולם כלו מתקיים אם אין כל העולם כולו מתקיים אין תורה תמימה מתקיימת אם אין גימ"ל אין דלי"ת אם אין דלי"ת אין גימ"ל אם אין גמילות חסדים אין דלים אם אין דלים בעולם אין גמילות חסדים שנאמר (שם סג ז) חסדי ה' אזכיר וגו' ומנין שישראל נקראו דלים שנאמר (תהלים יח כח) אתה עם עני תושיע ועינים רמות תשפיל אל אומות העולם:

דבר אחר אל"ף אמר הקדוש ברוך הוא אמונתי לישראל פקדתי ופקדתי לישראל אמונתי אין אמונתי אלא תורה שנאמר (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמון ומנין שהפקיד הקדוש ברוך הוא אמונתו לישראל שנאמר (תהלים צח ג) זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל והיו כל ישראל פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הקדוש ברוך הוא באותה שעה שנאמר (ישעיה כה א) ה' אלקי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה

אומן אם נאמר אומן למה נאמר אמונה ואם נאמר אמונה למה נאמר אומן אלא מלמד ששתי אמונות הפקיד הקדוש ברוך הוא לישראל על הר סיני אחד לישראל ואחד למשיח אחד לישראל מנין שנאמר (תהלים צח ג) זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ואחד למשיח מנין שנאמר (ישעיה יא ה) והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו:

דבר אחר אל"ף אמר הקדוש ברוך הוא אמרתי לעמי פארתי ופארתי לעמי אמרתי ואין אמרתי אלא תורה שנאמר (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי ואין לקחי אלא תורה שנאמר (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו ומהו אל תעזובו מלמד שבשעת מתן תורה קרא הקדוש ברוך הוא לישראל ואמר להם בני מקח טוב יש לי בעולם ואני נותן אותה לכם לעד לעולם אם תקבלו את תורתי ותשמרו את מצותי משיבין ואומרים לפניו רבונו של עולם איזהו מקח טוב שאתה נותן לנו אם נשמור את תורתך משיב הקדוש ברוך הוא ואמר להם זה העולם הבא משיבין ישראל ואומרים רבונו של עולם הראינו דוגמא של עולם הבא משיב הקדוש ברוך הוא ואמר להם זה שבת שהוא אחד משששים של עולם הבא שכולו שבת שנאמר (שמות כ ח) זכור את יום השבת ומנין שעולם הבא כולו שבת שנאמר (תהלים צב א) מזמור שיר ליום השבת ליום שכולו שבת שכיון שראה אדם הראשון את השבת פתח את פיו בשבחו של הקדוש ברוך הוא ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון באותה שעה מלאכי השרת יורדין כתות כתות מן השמים (ואומרים טוב וכן השמים) מקצתן היו אוחזים בידיהם כנורות ועוגבות ומקצתן היו בידיהם נבלים ומצלתים וכל כלי שיר ומנגנין לפניו בשיר שנאמר ולזמר לשמך עליון להגיד בבקר חסדך זה עולם הבא שנמשל לבקרים שנאמר (איכה ג כג) חדשים לבקרים ואמונתך בלילות זה העולם הזה שנמשל ללילה שנאמר (תהלים קד כ) תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער וכי כל חיתו יער לא תרמוש אלא בלילה וביום אינה רומשת כלל אלא מלמד שעולם הזה משול כלילה ומלכי אומות העולם משולים כחיות שהם רומשים ביער בתוך הלילה וכיון שעלה עמוד השחר כשם שכל החיות חוזרות ליערם ולמקומם כך כל מלכי הארץ ורוזני תבל כיון שבא עליהם עולם הבא ומלכות משיח חוזרים ליערם ולמקומם ויורדין מגדולתן ושבים אל עפרם ואינן באין לעולם הבא שנאמר (זכריה יד ט) והיה ה' למלך על כל הארץ:

דבר אחר אל"ף אמר הקדוש ברוך הוא אצתי לפעול פלא במרום ועומק לאין חקר ואין מספר שנאמר (איוב ט י) עושה גדולות עד אין חקר וגו':

דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר במעשה בראשית בשעה שבראם ונפלאות עד אין מספר במעשה אחרית בשעה שיצרם:

דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר בשעה שנוצר הולד במעי אמו ונפלאות עד אין מספר בשעה שנולד:
דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר בשעת המבול ונפלאות עד אין מספר בשעת הפלגה:
דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר בשעת יציאת נשמה ונפלאות עד אין מספר בשעת תחיית המתים:
דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר בשעת יציאת מצרים ונפלאות עד אין מספר בשעת קריעת ים סוף:
דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר בשעת עליית הבאר ונפלאות עד אין מספר בשעת ירידת המן:
דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר בשעה שנהרגו סיחון ועוג ונפלאות עד אין מספר בשעת מתן תורה:
דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמת עמלק ונפלאות עד אין מספר בשעת ירידת המן:
דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר בשעת מתן תורה ונפלאות עד אין מספר בשעה שנהרגו סיחון ועוג:
דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמת סיסרא ונפלאות עד אין מספר במלחמת סנחרב:
דבר אחר עושה גדולות עד אין חקר בעולם הזה ונפלאות עד אין מספר בעולם הבא:
דבר אחר אל"ף מלמד שחמשת אלפים שערי חכמה נפתחו לו למשה בסיני כנגד חמשה חומשי תורה ושמונת אלפים שערי דעה כנגד שמונה נביאים ואחד עשר אלפים שערי בינה כנגד אחד עשר כתובים שנאמר (משלי כא כ) אוצר נחמד ושמן בנוה חכם וכסיל אדם יבלענו אוצר זו תורה שנאמר (ישעי' לג ו) יראת ה' היא אוצרו ותורה זו יראה שנאמר (דברים כח י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ואומר (שמות כ כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם וגו' נחמד אלו נביאים שמתנבאים בדברי נחמדים שנאמר (תהלים יט יא) הנחמדים מזהב ומפז רב ושמן אלו כתובים שהם מתשמנין גופו של אדם בדברי נחומים כשמן שנאמר (משלי ג ח) ושקוי לעצמותיך בנוה חכם זה משה רבנו עליו השלום שנקרא חכם שנאמר (שם כא כב) עיר גבורים עלה חכם וגו' ואין גבורים אלא מלאכי השרת שנאמר (תהלים קג כ) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח וכסיל אדם יבלענו זה יהושע בן נון שעשה עצמו ככסיל אצל משה רבו:

דבר אחר אל"ף זה הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא (אלוף) אחרון והוא אלוף ברוב אלופי מלך וכשם שהאלף ראש לכל האותיות כך הקדוש ברוך הוא ראש לכל המלכים כולם וגם סוף לכל הנדיבים כולן ומנין שהוא ראשון והוא אחרון שנאמר (ישעי' מא ד) אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא ראוי למקרא לומר ואת אחרון אני הוא מה תלמוד לומר את אחרונים אני הוא אלא מלמד שכשמחדש [הקדוש ברוך הוא] את העולם הקדוש ברוך הוא עומד בעצמו ומחדש ומסדר סדרן של אחרונים של עולם הבא סדרן של צדיקים סדרן של חסידים סדרן של ענוים סדרן של נביאים סדרן של מלכים ושל רוזנים ושל נדיבים סדרן של פרנסי הדור סדרן של דור ודור וכל בריה ובריה וכל חיה וחיה וכל עוף ועוף וכל נשמה ונשמה ומוריד חנוך בן ירד ששמו מטטרון ואת ארבע החיות מתחת גלגלי מרכבת כסאו ומעמיד את כסאו לצד אחד ומעלה את קרח ואת עדתו משאול ומתהום רבה ומביאין לפניו כל באי העולם הבא והוא מעמידן על רגליהם והוא מסדר דינו של עצמו לפני הבריות ואומר להם כלום ראיתם אלוה אחר מבלעדי בשמים ממעל או בארץ מתחת או בארבע רוחות העולם העידו בי ותאמרו אמת שנאמר (שם מג י) ואתם עדי נאם ה' ואני אל משיבין ממטרון וחיות הקדש וקרח ועדתו כלם בבת אחת בקול אחד בפה אחד ובדבור אחד ואומרים בפני כל בני העולם הבא לא ראינו כמוך מעולם אלוה בשמים ממעל ולא שרנו כמוך מעולם רשות אחר בארץ מתחת אין מלך כמוך ואין צור בלתך ואין אלקים זולתך אתה ראשון ואתה אחרון ואין אלוה מבלעדיך ואין עוד אלקים שנאמר (תהלים פו ח) אין כמוך באלקים ה' ואין כמעשיך באותה שעה משיב הקדוש ברוך הוא לכל באי עולם ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי (דברים לב ט) מהו אני אני שני פעמים אלא מלמד שאמר להם הקדוש ברוך הוא אני הוא עד שלא נברא העולם ואני הוא משנברא העולם ואין אלקים עמדי לעולם הבא אני אמית ואחיה אני הוא שאמית כל בני אדם וכל הבריות בעולם הזה ואני הוא שאחזיר להם רוח ונשמה ומחיה אותם לעולם הבא ואני הוא שמחצתי אותם בעולם הזה בעורת עינים בחרישת אזנים בחגירות רגלים בבלילות בלפפי [ובלפפי] אצבעותים בפלגות אברים ועצמות אברים ועצמות בערלות שפתים באלמות פה ולשון ואני הוא שמרפא אותם לעולם הבא ואין מידי מציל ליום הדין:

דבר אחר מחצתי ואני ארפא כשם שהאדם נפטר במומו מן העולם הזה כך חוזר במומו לעולם הבא מי שנפטר חגר חוזר חגר נפטר סומא חוזר סומא נפטר חרש חוזר חרש נפטר אלם חוזר אלם נפטר גבן חוזר גבן נפטר דק חוזר דק או תבלול בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשך חוזר כך ואחר כך יושב הקדוש ברוך הוא כרופא ומרפא אותם בפני

כל באי העולם שנאמר (ישעי' נז יט) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו:

דבר אחר אל"ף מפני מה כותבין אותו באות אחת וקורין אותו בשלש אותיות מפני שהוא נחשב אחד כנגד הקדוש ברוך הוא שנקרא אחד שנאמר (דברים ו ד) שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד הקדוש ברוך הוא נקרא אחד וקריאת שמו אותיות משולשות ומנין שהקדוש ברוך הוא אחד וכל שם ושבח שלו אין קורין לפניו אלא במשולש שנאמר ה' אלקינו ה' אחד הרי שמו משולש ה' ה' אל רחום (שמות לג ו) הרי שמו משולש אלקי האלקים ואדוני האדונים (דברים י יז) הרי משולש ומנין שכל שבח אין אומרים לפניו אלא משולש שנאמר (ישעיה ו י) קדוש קדוש קדוש ה' צבאות הרי משולש גדול ה' ומהולל מאד ולגדלתו אין חקר (תהלים קמה ג) הרי משולש אז ישיר את השירה אשירה לה' הרי משולש וכן שיר השירים שיר אחד השירים תרין הרי שירה משולשת:

במדת האמונה בראתי את העולם ובמדת האמונה אני נוהג עמו ובמדת אמונה אני עתיד לחדשו:

שבעים שמות יש לו להקדוש ברוך הוא בפירוש ושאר שלא בפירוש אין להם חקר ואין להם מספר:

ואילו הן שבפירוש הדירירון ידוד צבאות קק"ק מרומירון ברורדין נעורירון גבירירון כבירירון דוררירון סבירורון זהירורון הדידרון ואבידרירון ודירירון פרורירון היסירידון לדורירון טטבירון צטרירון עדירירון דכירירון לדירירון שרירירון תבירירון תפתפירון אפאפירון שפשפירון צפצפירון גפגפירון רפרפירון דפדפירון קפקפורון הפהפירון ופופירון פפפפירון זפזפירון טפטפירון עפעפירון מפמפירון ספספירון נפנפירון לפלפירון ופופירון כפכפירון חפחפירון תבתביב אבאביב קבקביב שבשביב בכבביב צבצביב גבגביב רברביב חברביב פבפכיב הבהביב עבעביב זבזביב סבסביב חסחסיב טבטביב וסיסיב פבפביב בספסיב פפנביב לבלביב מבמביב נופכביב מממבביב נופנוביב פספסביב צצציב:

אלו שמותיו של הקדוש ברוך הוא שהן יוצאין בכמה כתרים של אש בכמה כתרים של להבה בכמה כתרים של בזק בכמה כתרים של חשמל בכמה כתרים של ברק מלפני כסא הכבוד ועמהם אלף מחנות של שכינה וריבי רבבות צבאות גבורה נוהגין אותן כמלך ברעד ברתת באימה וזיעה בהוד והדר ויראה בפחד בגודל וכבוד ביקר בחוסן וברב רנה ורנן בעמודי אש ובעמודי להבה בברקי אור ובמראה חשמל נותנין להן כבוד ועוז וקוראין לפניהם קדוש קדוש קדוש שנאמר (ישעיה ו ג) וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש

גוללין אותן בכל רקיע ורקיע שבמרום כמבני מלכים אדירים ונכבדים וכשמחזירים אותם אל מקום כסא הכבוד כל חיות שבמרכבה פותחין את פיהם בשבח כבוד שמו של הקדוש ברוך הוא ואומרים ברוך כבוד יי ממקומו אל"ף אמר הקדוש ברוך הוא אברתיו לקחתיו פקדתיו למטטרון עבדי שהוא אחד מכל בני מרומים כולן אברתיו בדורו של אדם הראשון וכיון שהסתכלתי בבני דור המבול שהן מקולקלין ובאין סילקתי שכינתי מביניהן ועליתי בקול שופר ובתרועה למרום שנאמר (תהלים מז ו) עלה אלקים בתרועה יי בקול שופר ולקחתיו לחנוך בן ירד מביניהם והעליתיו בקול שופר ובתרועה למרום להיות לי לעד עם ארבע חיות שבמרכבה לעולם הבא פקדתיו על כל גנזים ואוצרות שיש לי בכל רקיע ורקיע ומפתחי של כל אחד ואחד מסרתים בידו ושמתיו שר על כל השמים ועשיתיו משרת לכסא כבודי היכלי ערבות לפתוח לי דלתותיהן וכסא הכבוד לסלסל ולסדר חיות הקודש לקשור בראשם כתרים ואופני הדר לכתור להם עוז וכבוד כרובי הוד להלבישם הדר ובזיקי זוהר להזכירם זיו זוהר שרפי להבה להתעטפם גאוה וחשמלי אורה להתאזרם נהורא בכל שחר ושחר להכין לי מושב בשבתי על כסאי בכבוד ויקר לרבות כבודי במרום ועוזי ברזי עליונים וברזי תחתונים רוממתי על כל רום קומתו בתוך כל רמי הקומות שבעים אלפים פרסאות גידלתי כסאו מהוד כסאי והרבתי כבודו מהדר כבודי הפכתי בשרו ללפידי אש וכל עצמות גופו לגחלי אור שמתי מראיו כמראה בזק ואור עפעפיו כאור הבהקתי פניו כאור זיו השמש וזוהר עיניו כזיו כסא הכבוד שמתי לבושו כבוד הוד והדר וכסות מעילו פאר גאוה ועוז כליל כתר מלכות של חמש מאות על חמש מאות פרסאות ונתתי עליו מהודי ומהדרי ומזיו כבודי שעל כסא הכבוד קראתיו בשמי יו"י הקטן שר הפנים ויודע רזים וכל רז ורז גליתי לו באהב וכל סוד וסוד הודעתיו ביושר קבעתי כסאו בפתח היכלי מבחוץ לישב ולעשות דין בכל פמליא שלי שבמרום וכל שר ושר העמדתי לנגדו ליטול ממנו רשות לעשות לו רצוני שבעים שמות נטלתי משמותי וקראתיו בהם לרבות לו כבוד שבעים שרים נתתי לידו לפקוד להם בכל לשון פיקודי דברי להשפיל בדברי גאים עדי ארץ ולהגביה בשיח שפתי שפלים עד מרום להכות מלכים באמרתו ולהכניע רוזנים וזדים בדברותו להסיר מלכים ממלכותם ולהקים רוזנים על ממשלתם שנאמר (דניאל ב כא) והוא מהשנא עדניא וזמניא מהעדה מלכין ומהקם מלכין וגו' ליתן חכמה לכל חכימי עולם ובינה ומדע לנבוני בינה שנאמר (שם) יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה לגלות להם רזי דברי ולהורות להם גזירת דין משפטי שנאמר (ישעיה נה יא) כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי וגו' כי אם אעשה לא נאמר אלא כי אם עשה מלמד שכל דבר

ודבר וכל שיח ושיח שהוא יוצא מפי הקדוש ברוך הוא עומד מטטרון ועושה הוא בעצמו ומקיים גזירתו של הקדוש ברוך הוא שנאמר והצליח את אשר שלחתיו ומצליח לא נאמר אלא והצליח מלמד שכל גזירה וגזירה שהוא יוצא מלפני הקדוש ברוך הוא על אדם כיון שאדם עושה תשובה אין משלחין אותו לפורענות אלא משלחין אותו לאדם אחר שנאמר (משלי יא ח) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו ולא עוד אלא שבכל יום ויום יושב מטטרון שלש שעות בשמי מרום וכונס את כל הנשמות של עוברין שמתו במעי אמן ושל יונקי שדים שמתו על שדי אמן ושל תינוקות של בית רבן שמתו על חומשי תורה ומביא אותן תחת כסא הכבוד ומושיבן כתות כתות וחבורות חבורות ואגודות אגודות סביבות פניו ומלמדן תורה וחכמה הגדה ושמועה ומסיים להן ספר תורה שנאמר (ישעיה כח ט) את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים:

שבעים שמות של מטטרון ואלו הן יהואל יה יופפיאל אפפאל מרגייאל גיוראל טנדואל טטנדיאל טטריאל טבטביאל אוזהיה זהזהיה עבר זבוליאל צפצפיאל ספריאל פצפציאל סניגרון סרפופירין מיטטרון סיגרון אדריגון אסטס סקפס סקפוס מיכון מיטון רוח פיסקונית אטטיה אססיה זגזגיה פצפציה מצמיה מצמציה אבצנניס מברגש ברדש מכרכר מצפד תשגש תשבש מטרפיטש פספיצהו בציהי איטמון פיסקון צפצפיה זרח זרחיה אבאביה הבהביה פפטפליה רכרכיה חסחסיה טפטפיה תמתמיה צחצחיה ערעריה עלעליה זזרויה ערמיה סבר סוהסיה רזרזיה טחסניה ססרסיה צבצביביה קליקליה ההההיה ורוהיה זכזכיה טיטריסיה סוריה זהפנוריה זעזעיה גלרזיה מלכמלפיה עטטריה פרישיה עמקקיה צלצליה צבצביה געיט זעיטיה געיטיה פרישפרישיה שפט שפטיה חסמיה שר שריה גביר גבוריה גורטריה זיוא רבא נער נאמן ידוד הקטן על שם רבו שנאמר (שמות כג כא) כי שמי בקרבו רברכיאל נעמיאל סגנזגאל שר החכמה ולמה נקרא שמו סגנזגאל מפני שכל גנזי החכמה מסורין בידו וכולן נפתחו לו למשה בסיני עד שלמדו בארבעים ימים כשהיה עומד בהר תורה בשבעים פנים של שבעים לשון נביאים בשבעים פנים של שבעים לשון כתובים בשבעים פנים של שבעים לשון הלכות בשבעים פנים של שבעים לשון שמועות בשבעים פנים של שבעים לשון הגדה בשבעים פנים של שבעים לשון תוספות בשבעים פנים של שבעים לשון וכיון שכלו עליו סוף ארבעים יום נשתכחו לו כולן בשעה אחת עד שקרא לו הקדוש ברוך הוא ליפיפיה שרה של תורה שנאמר (תהלים מה ג) יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך על כן ברכך אלקים לעולם ונתן לו למשה במתנה שנאמר (דברים י ד) ויתנם יי אלי ואחר כך נתקיימה לו ושוב לא נשתכחה לו ומנין שנתקיימה לו שנאמר (מלאכי ג כב)

זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים תורת משה אילו תורה ונביאים וכתובים חקים אלו הלכות ושמועות ומשפטים אלו הגדות ותוספתות וכולן ניתנו למשה בסיני:

אלו תשעים ושנים שמות מעין שם המפורש שבמרכבה שחקוקה על כסא הכבוד שנטל הקדוש ברוך הוא משמו המפורש והניחם על שמו של מטטרון בשבעים שמות שלו שקורין בהן מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא מלאכי השרת בשמי מרום ועשרים ושנים חותמות שטבע אצבעו שבו נתחתמו כל סדרי ערבות רקיע ובו מתחתמין פתקי של שרי מלכיות שבמרום במלכות ובממשלה ברכות וגדולה ובו מתחתמין פתקי של מלאך המות ופתקי של כל אומה ומלכות:

אמר מטטרון מלאך שר הפנים מלאך שר התורה מלאך שר החכמה מלאך שר התבונה מלאך שר הכבוד מלאך שר ההיכל מלאך שר המלכים מלאך שר הרוזנים מלאך שר השרים רמים וגבוהים רבים ונכבדים שבשמים ובארץ יי אלקי ישראל הוא עד לי בדבר הזה שכשגליתי רז זה למשה רגשו עלי כל חיילי מרום שבכל רקיע ורקיע ואמרו לי מפני מה אתה מגלה רז זה לבני אדם ילודי אשה בעלי מום בעלי טומאה בעלי דם בעלי זיבה בעלי טיפות סרוחות רז שנבראו בו שמים וארץ ים ויבשה הרים וגבעות נהרות ומעינות גיהנם אש וברד גן עדן ועץ החיים ונוצרו בו אדם ובהמה וחיות השדה ועוף השמים ודגי הים בהמות ולויתן שקצים ורמשים שרצי הים ורמשי מדברות תורה וחכמה דעת ומחשבה בינת עליונים ויראת שמים מפני מה אתה מגלה לבשר ודם:

אמרתי להן מפני שנתן לי רשות המקום ועוד נטלתי רשות מכסא רם ונשא שכל שמות המפורשות מלפניו יוצאין בברקי אש ובבזיקי זהר ובחשמלי להבה ולא נתקררה דעתן עד שנזף בהן הקדוש ברוך הוא והוציאן בנזיפה מלפניו אמר להן אני רציתי אני חשקתי ופקדתי ואני מסרתי למטטרון עבדי בלבד שהוא אחד מכל בני מרום ומטטרון מוציא אותו מן בית גנזים שלי ומסר אותו למשה ומשה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים לאנשי כנסת הגדולה ואנשי כנסת הגדולה לעזרא הסופר ועזרא הסופר להלל הזקן והלל הזקן לרבי אבהו ורבי אבהו לרבי זירא ורבי זירא לאנשי אמונה ואנשי אמונה לבעלי אמונה להזהר בו ולהתרפאות בו את כל החולאים המתרגשות לבא בעולם שנאמר (שמות טו כו) ויאמר אם שמע תשמע לקול יי אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יי רפאיך:

אות ב

בי

אל תקרי בי אלא בי"ת ומה הוא בית מלמד שכך אמר הקדוש ברוך הוא בניתי יצרתי תכנתי תיכנתי יצרתי בניתי בניתי שני פלטרין שלי אחד מלמעלה ואחד מלמטה יצרתי כל סדרי בראשית תכנתי חיי העולם הבא שנאמר (ישעיה מ יג) מי תכן את רוח ה':

דבר אחר בי בי בינה בכל בית בינה בו אמר הקדוש ברוך הוא בבי בראתי את העולם בבי דנתי את העולם בבי שחתתי את העולם בבי בלבלתי את הלשון בעולם בבי ברכתי את האזרח בבי ברכתי את יצחק בבי ברכתי את יעקב בבי ברכתי את השבטים בבי ברכתי את יוסף בבי ברכתי את ישראל בבי ברכתי את ירושלם בבי ברכתי את ציון בבי ברכתי את בית המקדש בבי ברכתי את העולם הבא:

ומנין שברא את העולם בבי שנאמר בראשית ברא אלקים:

דן את העולם בבי מנין שנאמר (בראשית ו יג) קץ כל בשר בא לפני גש לפני קרוב לפני לא נאמר אלא בא לפני:

שיחת את העולם בבי מנין שנאמר (שם ז יא) ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה:

בלבל את הלשון בעולם בבי מנין שנאמר (שם יא ט) כי שם בלל ה' שפת כל הארץ הפך חלף חילף עירב לא נאמר אלא בלל:

בירך את האזרחי בבי מנין שנאמר (שם כד א) ויי ברך את אברהם בכל לכל טוב לטובה לשבח לא נאמר אלא בכל:

ברך את יצחק בבי מנין שנאמר (שם כד סב) ויצחק בא מבוא:

בירך את יעקב בבי מנין שנאמר (שמות ט ג) בית יעקב בכל מקום אבל אהל יעקב משכנות יעקב שרש יעקב לא נאמר אלא בית יעקב:

בירך את השבטים בבי מנין שנאמר (ישעיה מד א) וישראל בחרתי בו חשקתי חפצתי ורציתי בו לא נאמר אלא בחרתי בו:

בירך את יוסף מנין שנאמר (עובדיה א יח) ובית יוסף להבה מחנות יוסף משכנות יוסף מעונות יוסף לא נאמר אלא ובית יוסף להבה:

בירך את ישראל מנין שנאמר (תהלים קלה יט) בית ישראל ברכו את יי זרע ישראל לא נאמר אלא בית ישראל:

בירך את ירושלים בבי מנין שנאמר (זכריה א יז) ובחר עוד בירושלם חשק חפץ רצה לא נאמר אלא בחר ציון מנין שנאמר (תהלים קב יז) כי בנה ה' ציון יסד כונן לא נאמר שכלל לא נאמר אלא בנה בית המקדש מנין שנאמר (ישעיה נו ז) כי ביתי בית תפלה

וגו' אהלי משכני דירתי לא נאמר אלא ביתי עולם הבא מנין שנאמר (שם סה יז) כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה יוצר כונן שכלל לא נאמר אלא בונה בורא:

דבר אחר בית מה נשתנה בית מכל האותיות שברא בו הקדוש ברוך הוא כל סדרי בראשית אלא מפני שגלוי וידוע היה לפני הקדוש ברוך הוא ששני פעמים עתיד העולם ליחרב אחד בימי המבול ואחד בסוף ששת אלפים ותשעים ושלש שנים שבי"ת בגימטריא שנים:

דבר אחר מפני ששתי פעמים עתיד להחריב את בית המקדש:

דבר אחר מפני שאמר הקדוש ברוך הוא עתידני לבראות שני עולמים עולם הזה ועולם הבא:

דבר אחר מפני שעתידני לבראות שני פלטורין שמים וארץ שמים שלי וארץ לבני אדם שנאמר (תהלים קטו טז) השמים שמים ליי והארץ נתן לבני אדם דבר אחר מפני שרמז הקדוש ברוך הוא שעתיד בשר ודם לעבוד שתי רשויות ישראל עובדין בשמו ואומות העולם בשם עבודה זרה:

דבר אחר מפני שעתידין בריות עולם לנהוג שני יצרים יצר רע ויצר טוב:

דבר אחר מפני שכל הבריות שעתידני לבראות אינן אלא אחד זכר ואחד נקבה:

דבר אחר מה תלמוד לומר בראשית בשביל שלשה שנקראו ראשית ואלו הן תורה וישראל ויראה תורה מנין שנאמר (משלי ח כב) יי קנני ראשית דרכו ישראל מנין שנאמר (ירמיה ב ג) קדש ישראל ליי ראשית תבואתה יראה מנין שנאמר (תהלים קיא י) ראשית חכמה יראת יי תורה בשביל ישראל שנאמר (ישעיה מג כב) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו ומנין שעם זו ישראל שנאמר (שמות טו טז) עם זו קנית ישראל בשביל יראה שנאמר (דברים י יב) ועתה ישראל מה יי אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את יי אלקיך:

דבר אחר בי בי בינה לכל בריה בי בינה לכל יצור בי בינה לכל נפש בי בינה לכל נשמה בי בינה לכל רוח שאלמלא בינה אין כל העולם כולו מתקיים אפילו שעה אחת שנאמר (דברים א יג) הבו לכם אנשים חכמים ונבונים באותה שעה אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל בני הבו עליכם בעלי בינה להיות ראשים עליכם מיד הלך משה והיה מחזיר בכל משכנות של ישראל ובקש בני אדם בעלי בינה ולא מצא שנאמר (שם טו) ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים ולא מצא נבונים מכאן אתה למד שגדולה בינה לפני הקדוש ברוך הוא יותר מן התורה שאפילו אדם קורא תורה נביאים וכתובים ושונה משנה ומדרש הלכות ואגדות שמועות ותוספות מושלות ומעמדות וכל סדרי מדרשות ואין בו בינה אין תורתו שוה כלום שנאמר (ישעיה כט יד) ובינת נבוניו תסתתר:

דבר אחר מפני מה ברא הקדוש ברוך הוא את העולם בבי בראשית ומסיים לעיני כל ישראל ולכל היד החזקה שכשתדבקם יחד אינן אלא ב"ל וכשהפכת אותם אינו אלא ל"ב אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני אם אתם מקיימים שתי מדות הללו בל ולב מעלה אני עליכם כאלו קיימתם כל התורה כולה מב"י ועד למ"ד:

אות ג

גימ"ל ד"ל מה הוא גימל מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא גמלתי יחד מחסדים לדלים לדלים מחסדים יחד גמלתי שאלמלא גמילות חסדים שלי אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת ומה הוא גמילות חסדים של הקדוש ברוך הוא שהוא עושה עם עולמו בכל יום ויום אלו רוח ונשמה דעת ותבונה חכמה וערמה עצה וגבורה בינה ומחשבה מאירות עינים ושמיעות אזנים והלוך רגלים ומשוש ידים ופתיחת פה ומענה לשון שהוא נותן לכל בריה ובריה שבהם כל העולם כולו מתקיים שנאמר (תהלים לג ה) חסד יי מלאה הארץ רוח ונשמה מנין שנאמר (בראשית ב' ז) ויפח באפיו נשמת חיים וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה (קהלת יב ז) דעה ותבונה מנין שנאמר (משלי ב ה) כי יי יתן חכמה מפיו דעת ותבונה ערמה בינה ומחשבה מנין שנאמר (משלי א ג) לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה עצה ותושיה וגבורה מנין שנאמר (שם יט כא) רבות מחשבות בלב איש וגו' מאירת עינים מנין שנאמר (ישעיה לה ה) אז תפקחנה עיני עורים הליכת רגלים מנין שנאמר (שם שם ו) אז ידלג כאיל פסח וגו' מישוש ידים מנין שנאמר (תהלים קלד ב) שאו ידכם קדש וברכו את יי פתיחת פה מנין שנאמר (שמות ד א) מי שם פה לאדם וגו' מענה לשון מנין שנאמר (משלי טז א) לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון:

דבר אחר אלו טל ומטר וגשמי רצון ברכה ונדבה שנתן הקדוש ברוך הוא משמי מרום בעולם בכל שנה ושנה שנאמר (דברים יא יד) ונתתי מטר ארצכם בעתו שאלמלא אין גשמים יורדים לעולם אין כל בריה יכולה להתקיים שנאמר (ישעיה מה ח) הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק ומהו יזלו צדק מלמד שאלמלא צדקה וגמילות חסדים שנותן הקדוש ברוך הוא משחקים לכל העולם אין העולם מתקיים שנאמר (שם) ושחקים יזלו צדק וכתיב (תהלים עח כג) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכל:

ומה נשתנה שחקים מכל רקיעי מרומים מפני שכל כחו וגבורתו של הקדוש ברוך הוא אינו [מראה] אלא בשחקים עוזו גאותו שכינתו תורתו מן ירושלים בית המקדש כולם

בשחקים עוזו מנין שנאמר (שם סח לה) תנו עוז לאלקים על ישראל גאותו ועוזו בשחקים גאותו בשחקים מנין שנאמר (דברים לג כו) רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים שכינתו בשחקים מנין שנאמר (תהלים עח כג) ויצו שחקים ממעל ואין צוה אלא שכינה שנאמר (בראשית ב טז) ויצו יי אלקים וגו' שהקדוש ברוך הוא צוה לשחקים להתקין מיני מאכל מזונות לישראל ומנין שהמן בשחקים והיה טחון ברחיים בשביל צדיקים ובשביל ישראל לעולם הבא שנאמר (תהלים עח כג) וימטר עליהם מן לאכל ודגן שמים נתן למו תורתו בשחקים מנין שנאמר (שם סח לה) ועוזו בשחקים ואין עוז אלא תורה שנאמר (שם כט יא) יי עוז לעמו יתן ירושלים ובית המקדש בשחקים בנויה באבנים טובות ומרגליות באבן ספיר ובאבן כדכד ובכל מיני אבן יקרה מנין שנאמר (ישעיה מה ח) ושחקים יזלו צדק ואין צדק אלא ירושלם שנאמר (שם א כא) צדק ילין בה:

ולמה נקרא שמו שחקים שהן שוחקים מן טל ומטר ודגן לישראל בין בעולם הזה ובין לעולם הבא:

שמונה עשר רבוא מלאכי השרת שכן בשחקים עומדים לפני השכינה שיר ובכל מיני שבח ובכל מיני זמרה לפני השכינה בבית המקדש שבמרום שנאמר (תהלים צו ו) הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו זה בית מקדשו שבשחקי מרום שזיוו מכסה את כל חדרי רקיע מרום שנאמר (חבקוק ג ג) כסה שמים הודו וגו':

דבר אחר שחקים שאלף ושמונה עשר מחנות עומדים לפני השכינה בבית המקדש שבשחקים לומר לפניו קדוש בכל יום ויום וכל מחנה ומחנה אלף ושמונה עשר רבוא מלאכי השרת שכן בשחקים עומדים לפני השכינה בבית המקדש שבשחקים ומרוממים את שמו של הקדוש ברוך הוא בכל מיני שבח וזמרה מבקר ועד ערב אומרים לפניו קדוש קדוש קדוש ומערב עד בקר אומרים לפניו ברוך כבוד יי ממקומו מפני מה מפני שהשכינה תעלה למרומים בלילה במסתרים שנאמר (ישעיה מה טו) אכן אתה אל מסתתר אלקי ישראל מושיע:

אות ד

ד"ל אמר הקדוש ברוך הוא דברי לעולם לעולם דברי נצב בשמים שנאמר (תהלים קיט פט) לעולם יי דברך נצב בשמים ואין דברו אלא מלאך הרופא שנאמר (שם ק כ) ישלח דברו וירפאם:

דבר אחר אין דברו אלא לשון נבואה שנאמר (במדבר כו ה) וישם יי דבר בפי בלעם:

דבר אחר אין דברו אלא תורה שנאמר (ישעיה ב ג) כי מציון תצא תורה ודבר וגו':

דבר אחר אין דברו אלא לשון מצוה שנאמר (שם ט ז) דבר שלח יי ביעקב ונפל בישראל ומנין שאין דבר אלא מצוה שנאמר (במדבר טו לא) כי דבר יי בזה ואת מצותו הפר:
דבר אחר דל"ד אמר הקדוש ברוך הוא דברתי להקים דל דל להקים דברתי מפני שכל בני אדם שונאים לדל ואין מי שאוהב לדל אלא אני בלבד ובני אדם מבזים לדל ואין נשמעים דברי חכמת דל שנאמר (קהלת ט טז) וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים ואני בעצמי משגב לדל שנאמר (תהלים ט י) ויהי יי משגב לדך וגו' וכשבא לפני דל בתפלה איני משיבו מלפני ריקם שנאמר (שם עד כא) אל ישוב דך נכלם וגו' ואני מקרב אצלו שכינתי בכל יום ויום שנאמר (שם לד כ) קרוב יי לנשברי לב ואין נשברי לב אלא עניים וכל האוטם אזנו מלשמוע צעקת דל אין הקדוש ברוך הוא עונה לו בשעה שהוא צוח לפניו בקול זעקה ומרה שנאמר (משלי כא יג) אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה ולא עוד אלא שאינו מביט הקדוש ברוך הוא בכל רגע ורגע אלא לדל שנאמר (ישעיה סו ב) ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וערב לפני קול דבריהם יותר מכל בני אדם שנאמר (תהלים סט לד) כי שומע אל אביונים יי ואת אסיריו לא בזה מהו ואת אסיריו אלו בעלי חולה ובעלי מכה שהן דומין בעולם הזה בימי חליים כאלו חבושים בבית האסורים עד שהקדוש ברוך הוא שולח להן רפואה ויתירם שנאמר (שם קז כח) ויצעקו אל יי בצר להם ומנין שהן קרואים אסורים שנאמר (ישעיה מט ט) לאמר לאסורים צאו ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא מתגולל רחמיו עליהם ומקימם מעפר להושיבם עם נדיבי ארץ ולהנחילם כסא כבוד שנאמר (ש"א ב ח) מקים מעפר דל וגו' להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם ואין נדיבים אלא מלכים שנאמר (תהלים מז י) נדיבי עמים נאספו וגו' ואין עמים אלא ישראל שנאמר (דברים לג ט) עמים הר יקראו ואין הר אלא בית המקדש שנאמר (ישעיה ב ג) והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר יי וכסא כבוד ינחילם אין כסא אלא ירושלים שנאמר (ירמיה ג יז) בעת ההיא יקראו לירושלם כסא יי ואין כבוד אלא העולם הבא שנאמר (משלי ג לה) כבוד חכמים ינחלו ואומר (תהלים קמט ה) יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם ואין משכבותם אלא העולם הבא שנאמר (ישעיה נז ב) יבא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכוחו:
ד"ל מפני מה פניו נתונין כלפי ה"י מפני שכל מי שהוא דל בעולם הזה עשיר הוא לעולם הבא כגון ישראל מפני שהן עסוקין במצות עשיר בעולם הזה דל הוא לעולם הבא אלו אומות העולם שאינן עסוקין במצות ועשירים בעולם הזה לפי שהקדוש ברוך הוא נותן להם שכרם בעולם הזה שנאמר (דברים ז י) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו מן העולם הבא ששכר מצוה אחת מן העולם הבא עין לא ראתה אלקים זולתך (ישעיה סד ג) ואומות

העולם שאינן עוסקים במצות מקבלים שולחנם בעולם הזה ולמה לפי שהקדוש ברוך הוא אינו מקפח שכר כל בריה כיצד באין אומות העולם ורשעים ועושין מצוה אחת לפניו כדי שישבחו אותם וישמעו בני אדם ויכבדו אותם וכל מה שעושין רשעים אין עושין אלא לכבודם על כן הם עשירים בעולם הזה ועניים לעולם הבא לפי שאין אדם אוכל על שתי שולחנות או בעולם הזה או לעולם הבא ואם יש אדם בישראל שנולד במזל טוב לחיות בעולם הזה ויכיר בוראו בכל לבבו והולך בתומו ובענוה ולא מגיס דעתו על חברו ולא אומר בלבו אני גדול מפלוני ומפלוני ולא יענה לעניים בגבהות הלב ולא יקלל אדם שהוא קטן ויעשה מעשרו לעניים צדקה ולעשירים גמילות חסדים בהלואה ונותן דעתו בכל שעה על בוראו ואומר בשפלות וברוח נמוכה מה אני מה חסדי ומה צדקתי לפני בוראי זה אוכל הפירות בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא וכל מצות שיעשה האדם בעולם הזה ולא יעשה אותם באהבה וביראה אינו מקבל שכר מאותם מצות שיעשה האדם בעולם הבא:

ואם תמה אתה בדבר בא והסתכל בעשו הרשע ובאומות העולם שהן אוכלין מלכות וגדולה בעולם הזה וסופן שנטרדים מן העולם הבא שנאמר (עובדיה א יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ואומר (תהלים יט ז) אבדו גוים מארצו ואומר (ישעיה ב יח) והאלילים כליל יחלוף ואומר (תהלים ט יח) ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלקים אבל ישראל נוחלין חיי העולם הזה וחיי העולם הבא בשביל צדקתן שבידן שנאמר (ישעיה ס כא) ועמך כולם צדיקים וגו' ואומר (דניאל ז יח) ויקבלון מלכותא קדישי עליונין וגו' ומנין שישראל נקראו עליונין שנאמר (תהלים פב ו) אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כלכם:

אות ה ו

הי וא אין ה"י אלא שם המפורש שבו נברא כל העולם שנאמר (בראשית ב א) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם ומנין שאף שמים וארץ שעתידים להתחדש אין נבראים אלא בה"י שנאמר (ישעיה סו כב) כאשר השמים החדשים והארץ החדשה שמים חדשים וארץ חדשה לא נאמר אלא השמים החדשים והארץ החדשה מכאן אתה למד שלא היתה יגיעה מלפני הקדוש ברוך הוא לא במעשה בראשית שבעולם הזה ולא במעשה אחרית של עולם הבא שלא בראן הקדוש ברוך הוא אלא בדבר שאין בו ממש ומה נשתנה ה"י יתיר מכל אותיות כולן שבהם ניתנה תורה לישראל [מפני] שאין בו ממש שכל האותיות כשהאדם מוציאן בפיו הוא מרגיש בהן

בשפתתיו ובלשונו ויוצא טיפת רוק מפיו אבל ה"י כשאדם מוציאו מפיו אינו מרגיש בה לא בלשונו ולא בשפתיו ואינו מוציא בה טיפת רוק מפיו של אדם כל האותיות כולן מקבלות טומאה אבל ה"י אינה מקבלת טומאה מפני מה מפני שכל שמות המפורשות אינם נכתבין אלא בה"י ובה"י נתחתמו שמים וארץ עולם הזה ועולם הבא וימות המשיח: וכמה הן אותיות שבהן נתחתמו שמים וארץ שתים עשרה הן כנגד שתים עשרה שעות היום ושתים עשרה שעות הלילה ושנים עשר חדשי שנה ושנים עשר מזלות ושנים עשר שבטים ושתים עשרה ארצות וכולן על שמותם של שבטים שנאמר (דברים לב ח) יצב גבולות עמים למספר בני ישראל ואלו הן שתים עשרה אותיות שנאמר (שמות ג יד) אהיה אשר אהיה אהיה שלחני עליכם שלש פעמים אהיה הרי שתים עשרה אותיות:

וכאי זה צד נתחתמו בהן ארבע ארבע לכל רוח ורוח שתי אותיות מלמעלה לכל רוח ושתי אותיות מלמטה לכל רוח א"ה מלמטה י"ה מלמעלה א"ה מלמעלה י"ה מלמטה ורוח רביעית פתוחה ועומדת ואינה חתומה יש זמן שהיא פתוחה ועומדת ואינה חתומה ויש זמן שהיא חתומה ובזמן שהיא חתומה אינה חתומה אלא בי"ה ו"ה י"ה מלמעלה ו"ה מלמטה ומפני מה יש זמן שהיא פתוחה מפני שירד בה הקדוש ברוך הוא לבלבל את הלשון שנאמר (בראשית יא ה) וירד יי לראות את העיר וגו' ובה ירד על הר סיני שנאמר (שמות יט כ) וירד יי על הר סיני וגו' ובה עתיד לירד לירושלים לחדש את העולם שנאמר (זכריה יד ד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים ואומר (ישעיה לא ד) כן ירד יי צבאות לצבא על הר ציון וכל אותיות הללו של אש הן ומראיהן כמראה בזק ולהבת אור סביב להן וכל אחת ואחת שיעור קומתו עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות וכלן קשורים כתרים של בזיקי זוהר מפני שהן חקוקין בעט באצבע ידו של הקדוש ברוך הוא ומנין שכל שם ושם שיעורו כל אחד עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות שכן אהיה בגימטריא שיעורו עשרים ואחד ומה הוא שאמר הכתוב (שמות ג יד) אהיה אשר אהיה שאמר הקדוש ברוך הוא אני הייתי ואהיה אני הייתי קודם שבראתי את העולם ואני הוא שבראתי את העולם ואני אהיה לעולם הבא:

דבר אחר אהיה אשר אהיה אמר הקדוש ברוך הוא אני אדון הכל יצרתי הכל הכל יצרתי הכל אדון אני:

דבר אחר אהיה אשר אהיה אמר הקדוש ברוך הוא במדת רחמים בראתי את העולם ובמדת רחמים אני מנהיגו ועתידני לחדשו במדת רחמים ומנין שבמדת רחמים ברא את העולם שנאמר (תהלים כה ו) זכר רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה ומנין שבמדת

רחמים הוא מנהיגו שנאמר (שמות לד ו) ויעבר יי על פניו וגו' ומנין שבמדת רחמים הוא עתיד לחדשו שנאמר (זכריה א טז) כה אמר יי שבתי לירושלים ברחמים ביתי יבנה בה: דבר אחר אהיה אשר אהיה אמר הקדוש ברוך הוא במדת הטוב בראתי את העולם ובמדת הטוב אני מנהיגו ועתידני לחדשו במדת הטוב ומנין שבמדת הטוב ברא את העולם שנאמר (תהלים קמה ט) טוב יי לכל ורחמיו על כל מעשיו ומנין שבמדת הטוב מנהיגו שנאמר (נחום א ז) טוב יי למעוז ביום צרה ומנין שבמדת הטוב עתיד לחדשו שנאמר (תהלים קכה ד) הטיבה יי לטובים:

דבר אחר אהיה אשר אהיה אמר הקדוש ברוך הוא במדת אמונה בראתי את העולם ובמדת אמונה אני מנהיגו ובמדת אמונה אני עתיד לחדשו ומנין שבמדת אמונה ברא את העולם שנאמר (ישעיה כה א) יי אלקי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן ומנין שבמדת אמונה מנהיגו שנאמר (דברים לב ד) אל אמונה ואין עול ומנין שבמדת אמונה עתיד לחדשו שנאמר (תהלים פט כה) ואמונתי וחסדי עמו ואיזו חותמות השם שבו נחתמו כל שמות הפורשות שעל כסא הכבוד שנאמר (שמות ג טו) זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר זה שמי לעולם אלו שמות המפורשות וזה זכרי לדר דר אלו חותמות השם שכל שם ושם שבמרכבה יש לו שם ויש לו כנוי והקדוש ברוך הוא יושב על כסא האש וסביב סביב לו כעמודי אש שמות המפורשות כל אחד ואחד בתוך חופת אש כל אחד ואחד בתוך מראות אש ועמהן חיילות רבות של שרי אש מערכות עצומות של גדודי אש ובזמן שאדם משתמש בהן מתמלא כל רקיע ורקיע כולו אש ויורדין לשרוף את העולם באש וכיון שמגיעין לארץ ורואין שכנפי שמים קשורים בכנפי ארץ וכנפי ארץ בכנפי שמים וחתומין בטבעת אהיה אשר אהיה מיד עומדין מכעסן ונוהגין במדת רחמים עם כל העולם ועם אותו האדם שאלמלא לא חתם בחותמו ארבע רוחות העולם כשאדם משתמש בהן מיד כל העולם כלו מתמלא אש שנאמר (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש נאום יי וזהו שנתגלה למשה בסנה מתוך אהבה מתוך הרחמים מתוך הענוה מתוך הישרות מתוך השפלות מתוך הצדקה ומתוך האמונה ומתוך ברית אברהם יצחק ויעקב שאפילו אברהם יצחק ויעקב שהם גדולים ממלאכי השרת והקדוש ברוך הוא אהבם אהבה גמורה יתר מכל העולם כולו לא גלה להם שם המפורש אלא למשה בלבד שנאמר (שמות ו ג) ושמי יי לא נודעתי להם ומה הודיע להם מקצת שמו שאינו מפורש שנאמר (שם ו' ג') וארא אל אברהם יצחק ויעקב באל שדי שלש אותיות הודיע להם כנגד שלשתן ש' כנגד אברהם ד' כנגד יצחק י' כנגד יעקב ולכולן שם אחד גלה להן אבל למשה גלה לו כל השמות המפורשות בין שמות שחקוקין על כתר מלכות

שבראשו ובין שמות שחקוקין על כסא הכבוד ובין שמות החקוקין בטבעת שבידו בין שמות שהן עומדים כעמודי אש סביבות מרכבותיו ובין שמות שהן מפריחין סביבות שכינה כנשרי מרכבה ובין שמות שנתחתמו בהן שמים וארץ ים ויבשה הרים וגבעות תניני תהומות יסודי עולם סדרי בראשית חדרי מעונות זבול וערבות וכסא הכבוד אוצרות חיים וגנזי ברכות גנזי טל ומטר גנזי ברקים גנזי עננים גנזי רוחות וגנזי נשמות של חיים ושל מתים שנאמר (תהלים קג ז) יודיע דרכיו למשה ומפני מה לא גלה דרכיו לאברהם שפירש עצמו מעבודה זרה ונדבק תחת כנפי השכינה וליצחק שנעקד כשה תמים על גבי המזבח ומסר רביעית דם שלו לפני המקום וליעקב שהריק את עצמו ואת בניו ואת בנותיו ואת יודעיו ואת קרוביו מחטא ומעבודה זרה שנאמר (בראשית לה ב) ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלקי הנכר וגו' אלא מלמד לאברהם לא גלה לו על שום שזרעו של ישמעאל נופל בגיהנם ליצחק לא גלה על שום שזרעו של עשו נופל בגיהנם ליעקב מפני מה לא גלה לו שבחר לו המקום לסגולתו וחקק לו דמותו על כסא הכבוד שנאמר (תהלים קלה ד) כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו ובו מקלסין לפניו עליונים ותחתונים כל היום שנאמר (ישעיה מט ג) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר אלא מפני שאמר שנסתרו דרכיו לפני בוראו שנאמר (שם מ כז) למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מיי לפיכך לא גלה לו:

אות ז

ז"ן זה שמו של הקדוש ברוך הוא שהוא זן ומפרנס כל יצורי כפיו מקרני ראמים ועד ביצי כנים שנאמר (תהלים קד ג) משקה הרים מעליותיו מפרי מעשיך תשבע הארץ ואומר (שם קמה טז) פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון וכמה מפתחות יש לו להקדוש ברוך הוא יש לו מפתח לאשה שנאמר (בראשית כט לא) ויפתח את רחמה יש לו מפתח של גשמים שנאמר (דברים כח יב) יפתח יי לך את אוצרו הטוב יש לו מפתח של תחיית המתים שנאמר (יחזקאל לז יג) וידעת כי אני יי בפתחי את קברותיכם יש לו מפתח של פרנסה שנאמר (תהלים שם) פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון יש לו מפתח של נקבים שנאמר (ישעיה נא יד) מהר צועה להפתח ויש לו מפתח של מן שנאמר (תהלים עח כג) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול יש לו מפתח של חדוש מלכיות שנאמר (ישעיה ס יא) ופתחו שעריך תמיד וגו' יש לו מפתח של עינים שנאמר (שם לה ה) אז תפקחנה עיני עורים וגו' וכתיב (במדבר כב לא) ויגל יי את עיני בלעם יש לו מפתח של חרשים שנאמר (ישעיה לה ה) ואזני חרשים תפתחנה יש לו

מפתח של שפתים שנאמר (תהלים נא יז) יי שפתי תפתח יש לו מפתח של פה שנאמר (במדבר כב כח) ויפתח יי את פי האתון יש לו מפתח של לשון שנאמר (משלי טז א) ומיי מענה לשון יש לו מפתח של אסורים שנאמר (תהלים קמו ז) יי מתיר אסורים יש לו מפתח של ארץ שנאמר (ישעיה מה ח) תפתח ארץ ויפרו ישע יש לו מפתח של גן עדן שנאמר (תהלים קיח יט) פתחו לי שערי צדק יש לו מפתח של גיהנם שנאמר (ישעיה כו ב) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שהוא אומר אמן שבשביל אמן אחד שעונים רשעים מתוך גיהנם מעלין רשעים מתוך גיהנם כאיזצד עתיד הקדוש ברוך הוא שהוא יושב בגן עדן ודורש בה וכל צדיקי עולם יושבין לפניו וכל פמליא של מעלה עומדין על רגליהן מימינו של הקדוש ברוך הוא חמה עם המזלות ולבנה וכל הכוכבים משמאלו והקדוש ברוך הוא דורש לפניהן טעמי תורה חדשה שעתיד הקדוש ברוך הוא ליתן להם על ידי משיח וכיון שמגיע להגדה עומד זרובבל בן שאלתיאל על רגליו ואומר יתגדל ויתקדש וקולו הולך מסוף העולם עד סופו וכל באי העולם עונין ואומרים אמן ואף רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם כולן עונין ואומרים אמן מתוך גיהנם שנאמר (ישעיה כו ב) ויבא גוי צדיק שומר אמונים עד שנתרעש כל העולם כולו באותה שעה נשמעים קול דבריהם לפני הקדוש ברוך הוא והוא משאיל עליהם ואומר מה קול רעש גדול ששמעתי משיבין מלאכי השרת ואומרין לפניו רבון של עולמים אלו רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם שעונין אמן מתוך גיהנם מיד מתגלגלין רחמיו ביותר ואומר מה אעשה להן יותר על דין זה כבר יצר הרע גרם להן באותה שעה נוטל הקדוש ברוך הוא מפתחות של גיהנם ונותנן לגבריאל ולמיכאל בפני כל הצדיקים כולן ואומר להן לכו ופתחו שערי גיהנם והעלו אותם מתוך גיהנם שנאמר (שם) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים מיד הולכים גבריאל ומיכאל ופותחין ארבעים אלפים שערי גיהנם ומעלים אותם מתוך גיהנם וכאי זה צד מעלין אותן מתוך גיהנם מלמד שכל גיהנם וגיהנם שלש מאות פרסה ארכו ושלש מאות פרסה רחבו ועביו אלף פרסה ועמקו אלף אמה וכל רשע ורשע שהוא נופל בתוכה שוב אינו יכול לעלות מתוכה מה עושין גבריאל ומיכאל באותה שעה תופסין בידן כל אחד ואחד מהן ומעלין אותן כאדם שהוא מקים את חבירו ומעלהו בחבל מתוך הבור שנאמר (תהלים מ ב) ויעלני מבור שאון מטיט היון וגבריאל ומיכאל עומדין באותה שעה ורוחצין אותן וסכין אותן ומרפאים אותן ממכות גיהנם ומלבישין אותן בגדים נאים וטובים ותופסין בידם ומביאין אותם לפני הקדוש ברוך הוא ולפני כל הצדיקים כשהן מגוהצין ומכובדין שנאמר (דברי הימים ב ו מא) כהניך יי אלקים ילבשו תשועה וחסידיך

ישמחו בטוב כהניך אלו צדיקי אומות העולם שהן מכהנים להקדוש ברוך הוא בעולם הזה כגון אנטונינוס בן אסוירוס וחביריו וחסידיך אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים שנאמר (תהלים נ ה) אספו לו חסידי וכשמגיעין לפתח גן עדן נכנסין גבריאל ומיכאל תחלה ונמלכין בהקדוש ברוך הוא משיב הקדוש ברוך הוא ואומר להן הניחו להן עד שנכנסין ובאין ורואין את כבודי וכיון שנכנסין נופלין על פניהן ומשתחוין ומברכין ומשבחין שמו של הקדוש ברוך הוא בקהל צדיקים גמורים וישרים שהן יושבים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר (שם קמ יד) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך:

אות ח

חית אל תקרא חית אלא חטא מפני שחטא נחשב להם לרשעי ישראל כצדקה כאיזצד בשעה שהן רואין פני גיהנם ומקבלין עליהם בעצמן דינה של גיהנם וכיון שמעלין אותן וחוזרין בתשובה לפני הקדוש ברוך הוא מיד מקבלין פני שכינה הצדיקים וחסידים שלא חטאו מעולם ומקבלין שכר על כל חטא וחטא שהיה בידם כצדקה שנאמר (יחזקאל יח כז כח) ובשוב רשע מרשעתו ויעש משפט וצדקה עליהם חיה יחיה בהם יחיה לא נאמר אלא עליהם מלמד שעליהם הוא יחיה חיי העולם הבא עם צדיקים וחסידים ותמימים וישרים וגומלי חסדים ובעלי צדקה ובעלי תורה ואנשי אמונה לעולם הבא ולא עוד אלא שמעלין אותן ומושיבין אותן בישיבה אצל השכינה מפני ששברו את לבם בתשובה לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים לד יט) קרוב יי לנשברי לב וגו':

דבר אחר קרוב יי לנשברי לב מלמד שכל מי שלבו שבורה בכל יום ורוחו נמוכה בכל יום ודבורו ממועט בפיו בכל יום עמו שכינה מהלכת בכל יום ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאלו מזבח בנוי בלבו ומעלה עליו עולות וזבחים שלמים לפני הקדוש ברוך הוא בכל יום שנאמר (שם נא יט) זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה:

דבר אחר קרוב יי לנשברי לב שכל שבורי לב חביבין לפני הקדוש ברוך הוא יתר ממלאכי השרת שמלאכי השרת מרוחקין מן השכינה שלשים וששה אלפים רבבות פרסאות שנאמר (ישעיה ו ב) שרפים עומדים ממעל לו לו בגימטריא שלשים וששה מלמד שגופו של שכינה מאתים ושלשים וששה אלפים רבבות פרסאות מאה ושמונה עשר ממתניו ולמעלה ומאה ושמונה עשר ממתניו ולמטה ופרסאות הללו אינן אלא בפרסאות שלו שהפרסה שלו אלף אלפים אמה ואמה שלו ארבע זרת וטפח וזרת שלו מסוף העולם ועד סופו שנאמר (שם מ יב) מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן:

דבר אחר שמים בזרת תכן מלמד שהשמים ושמי השמים זרת אחד ארכן וזרת אחד רחבן וזרת אחד קומתן וארץ וכל תהומות פרסת רגל אחד ארכה ופרסת רגל אחד רחבה ופרסת רגל אחד קומתה עד רום רקיע הראשון אבל שבורי לב הקדוש ברוך הוא קרוב אצלן כל היום מאמה אל אמה לכך נאמר קרוב יי לנשברי לב:

דבר אחר קרוב יי לנשברי לב לנשברי לב הוא קרוב ולא לנמהרי לב הרי כבר נאמר (שם לה ד) אמרו לנמהרי לב חזקו אל תיראו אלא מלמד שהקדוש ברוך הוא מרחיק את שכינתו מכל גבהי הלב וכולן נחשבים לפניו כתועבה שנאמר (משלי טז ה) תועבת יי כל גבה לב יד ליד לא ינקה ואין תועבה אלא עבודה זרה שנאמר (דברים ז כו) ולא תביא תועבה אל ביתך מיכן מצינו שכל מי שיש בו גסות הרוח כאלו עובד עבודה זרה ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאלו בנה במה בלבו ומקטיר עליו קטורת לעבודה זרה שנאמר (ויקרא יח כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ לכך נאמר תועבת יי כל גבה לב ומהו יד ליד לא ינקה מלמד שאפילו יש בו צדקה וגמילות חסדים כאברהם אבינו שקנה בצדקה שמים וארץ ועולם הזה ועולם הבא שנאמר (בראשית יד כב) ויאמר אברהם אל מלך סדום הרמותי ידי אל יי אל עליון קונה שמים וארץ ויש בו גסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהנם:

דבר אחר יד ליד לא ינקה מלמד שאפילו יש בו תורה וחכמה כמשה רבינו עליו השלום שקבל תורה מיד ליד ויש בו גסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהנם וכן הוא אומר (תהלים קלח ו) כי רם יי ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע וכי שפל יראה וגבוה אינו רואה אלא מלמד שאין מסתכל הקדוש ברוך הוא במי שיש בו גסות הרוח כמי שאינו מסתכל באדם שהוא שונא לו מנעוריו שאין שונא להקדוש ברוך הוא אלא מי שיש בו גסות הרוח ואין אוהבו אלא מי שאין בו גסות הרוח שנאמר (תהלים נא יט) לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה לכך נאמר כי רם יי ושפל יראה וגו' ומהו וגבה ממרחק יידע שני יודי"ן למה מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא כל אדם שיש בו גסות הרוח מעלה אני עליו כאלו מקללני בשני עולמות שאין ב' יוד"ן הללו אלא אחד בעולם הזה ואחד לעולם הבא וכל מי שהוא זובח את יצרו בכל יום ומתודה עליו מעלה אני עליו כאלו כבדני בשני עולמות בעולם הזה ולעולם הבא שנאמר (שם ג כג) זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלקים שני נוני"ן למה אחד בעולם הזה ואחד לעולם הבא:

אות ט

טי"ת אל תקרא טי"ת אלא טיט זה הוא טיט שבידו של הקדוש ברוך הוא שנאמר (ירמיה יח ו) הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל שכל העולם כולו נברא הימנו ולבסוף עתיד כולן שחוזרין לטיט כשהיו שנאמר (קהלת ג כ) הכל הולך אל מקום אחד הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר ואין טיט אלא עפר שנברא ממנו אדם הראשון שנאמר (בראשית ב ז) וייצר יי אלקים את האדם עפר מן האדמה ומנין שאין טיט אלא עפר שנאמר (ישעיה מא כה) ויבא סגנים כמו חומר וכמו יוצר ירמס טיט:

דבר אחר זה טיט של עולם הבא שהצדיקים מציצין הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושין שריחן הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן שנאמר (תהלים עג טז) ויציצו מעיר כעשב הארץ ואין עיר אלא ירושלם שנאמר (מלכים א יא לו) העיר אשר בחרתי בה מיכן אתה למד שאין הקדוש ברוך הוא מחיה את המתים אלא בארץ ישראל שנאמר (ישעיה מב ה) כה אמר יי בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה ואומר (יחזקאל כו כ) ונתתי צבי בארץ חיים מהו ארץ חיים וכי יש ארץ חיים וארץ מתים אלא זו ארץ ישראל שנקראת ארץ החיים שמתיה חיים תחלה לעולם הבא אם כן צדיקים שבחוץ לארץ כגון משה ואהרן ושאר כל הצדיקים שבארבע פנות העולם היאך חיין ובאין לעולם הבא אלא מלמד שבשעת תחיית המתים הקדוש ברוך הוא יורד משמי שמים העליונים וישב על כסאו בירושלם שנאמר (ירמיה ג יז) בעת ההיא יקראו לירושלם כסא יי וקורא להם הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת ואומר להם בני לא בראתי אתכם אלא לשעה זו כדי שתעשו לי קורת רוח משיבין מלאכי השרת ואומרים לפניו רבון של העולמים הננו נעמוד לפניך בכל דבר שאתה רוצה משיב הקדוש ברוך הוא ואומר להם לכו ושטטו בארבע רוחות העולם והגביהו את ארבע כנפות הארץ ועשו מחילות מחילות בקרקע הארץ לכל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ עד ארץ ישראל והביאו לי כל צדיק וצדיק צדיק פלוני בן פלוני חסיד פלוני בן פלוני חכם פלוני בן פלוני נבון פלוני בן פלוני נביא פלוני בן פלוני שמסרו את עצמן על קדושת שמי בכל יום ויום כדי שלא יצטערו ויבאו לארץ ישראל ואני מחיה אותם מיד הולכים כל מלאך ומלאך וכל שרף ושרף וכל שר ושר וכל גדוד וגדוד ושוטטים בארבע רוחות העולם ומגביהין ארבע כנפות הארץ וינערו רשעים מן הארץ שנאמר (איוב לח יג) לאחז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה ועושין מחילות מחילות בקרקע הארץ בשביל כל צדיק וצדיק שבחוצה לארץ ומביאין אותן בתוך מחילות לארץ ישראל אצל הקדוש ברוך הוא לירושלם והקדוש ברוך הוא עומד בעצמו ומחיה אותן ומעמיד אותן על רגליהן

וכאיזצד מחיה את המתים לעולם הבא מלמד שנוטל הקדוש ברוך הוא שופר גדול בידו שהוא אלף אמה באמה שלו ותוקע בו וקולו הולך מסוף העולם עד סופו בתקיעה ראשונה העולם כולו רועש בתקיעה שניה העפר מתפרד בתקיעה שלישית עצמותיהן מתקבצין בתקיעה רביעית אבריהם מתחממין בתקיעה חמישית עורותיהם מתקרמין בתקיעה ששית רוחות ונשמות מתכנסות לגופיהן בתקיעה שביעית חיים ועומדים על רגליהם בלבושיהם שנאמר (זכריה ט טו טז) יי צבאות יגן עליהם ואכלו וכבשו אבני קלע ושתו המו כמו יין ומלאו כמזרק כזויות מזבח והושיעם יי אלקיהם ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו:

אות י

יו"ד אל תקרא יו"ד אלא יד מלמד שזה הוא יד ושם טוב שעתיד הקדוש ברוך הוא ליתן להם לצדיקים לעולם הבא בירושלם ובבית המקדש שנאמר (ישעיה נו ה) ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם וגו' ואין ביתי אלא בית המקדש שנאמר (שם שם ו) כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים ואין חומתי אלא ירושלם שנאמר (שם סב ו) על חומתיך ירושלם וגו' ואין יד אלא מנות שנאמר (בראשית מג לד) וישא משאת מאת פניו אליהם ותרב משאת בנימין ממשאת כולם חמש ידות וגו' ומהו יד מלמד שעתיד הקדוש ברוך הוא לקרא את כל צדיק וצדיק בשמו ונותן להן כוס של סם חיים ביד עצמו כדי שיהיו חיין וקיימין לעולם ולעולמי עולמים ומהו ושם מלמד שעתיד הקדוש ברוך הוא לגלות שם המפורש לכל צדיק וצדיק לעולם הבא שנבראין בו שמים החדשים וארץ החדשה כדי שיהיו כולם יכולים לבראות את העולם חדש שנאמר (ישעיה נו ה) שם עולם אתן לו אשר לא יכרת ומנין שזה הוא שם המפורש נאמר כאן שם עולם ונאמר להלן (שמות ג טו) זה שמי לעולם מה להלן שם המפורש אף כאן שם המפורש:

דבר אחר שם עולם אתן לו שלא יפסוק שמם מן העולם שכשם ששמים החדשים והארץ החדשה חיין וקיימין לעולם ולעולמי עולמים כך עתיד שמם של צדיקים ושמם של זרעם וזרע זרעם שיעמדו לעולם ולעולמי עולמים שנאמר (ישעיה סו כב) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם יי כן יעמד זרעכם ושמכם:

דבר אחר שם עולם מלמד ששלש מאות וארבעים עולמים עתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק וצדיק לעולם הבא שכך שם בגימטריא:

דבר אחר שם עולם נאמר בראש הפסוק הזה ונתתי להם בביתי ובחומתי ולבסוף נאמר אתן לו אם נאמר לו למה נאמר ונתתי להם ואם נאמר ונתתי להם למה נאמר אתן לו

מלמד שכל הצדיקים כולן נותן להן הקדוש ברוך הוא יד וחלק שכר טוב ושם עולם תהלה וגדולה ושבח כליל כתר קדושה ומלכות כנגד כל הצדיקים כולן לעולם הבא יד זה כוס של סם חיים שמשקהו לו למשיח ולצדיקים לעתיד לבא חלק שכר טוב זה שלש מאות וארבעים עולמים שכל צדיק וצדיק נוטל בחלקו כל אחד ואחד לפי שכר מעשיו לעולם הבא שם עולם זה שם המפורש שעולם הבא נקרא בו תהלה וגדולה זה אור מאירת עינים שהן מסתכלין בהן מסוף העולם ועד סופו בסקירה אחת ושבח זה קומה זקופה כאדם הראשון כליל כתר מלכות וארגמן טוב שהמלכים משתמשין בהן קדושה שקוראין לפניהן מלאכים קדוש קדוש קדוש כדרך שקוראין לפני הקדוש ברוך הוא בשמים ממעל בעולם הזה ומלכות שכל הנכשל בהם בצדיקים משתמש לעולם הבא במלכות וכבוד ברכות וממשלה כדוד מלך ישראל שנאמר (זכריה יב ח) והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד ובית דוד כאלקים כמלאך יי וכל צדיק וצדיק עמו שכינה מהלכת בריבו רבבות מלאכי השרת ועמודי ברק סביב להן וניצוצין של זוהר מקיפין להן וזקוקי זיו מבהיקין את פניהן ובזיקי אור מקרין את עפעפיהם ורוחות מנשבות לפניהן ועננים מזלין לנגד פניהן והרים מרקדים לפניהם וגבעות מושכות חלב ועסיס לפניהן שנאמר (יואל ד יח) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב וכל אפיקי יהודה ילכו מים ומעין מבית יי יצא והשקה את נחל השטים:

ועשבי השדה באין ומשחקים לפניהם אגודות אגודות והאילנות מתעקרין ממקומן ובאין וממחין כפיהם זו על גבי זו ואומר הושענא שנאמר (ישעיה נה ב) כי בשמחה תצאו וגו' וקשתות שכינה עמהן אחד מימינם ואחד משמאלם וברקים ולפידים משתמשין ובאין מתוך בתיהם ומראה אש ומראה להבה ומראה בזק ומראה חשמל ועמודי גחל מקיפין ועומדין כנגד כולו ומשמשין לפניהם כעין לפני השכינה וחומות אש וחומות לפיד וחומות להבה וחומות נוגה אור סביב להם לכל צדיק וצדיק לעולם הבא ושכינה עמהן בכבוד בכל מקום כאב שהוא יושב על כסאו כמלך ושש ושמח בשמחת בניו ובנותיו שנאמר (זכריה ב ט) ואני אהיה לה נאם יי חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה ואומר (שם שם יד) רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך וגו:

אות כ

כ"ף זה כף שכינה שהוא מכה זו על גבי זו בשמחה רבה בסעודתן של צדיקים לעולם הבא ועומד ומרקד לפניהם בסעודה ועל אותה שעה אמר ישעיה (כו יא) יי רמה ידך וגו' מהו רמה ידך מלמד שעתיד ישעיה לומר לפני הקדוש ברוך הוא בסעודתן של צדיקים

שבגן עדן בשעה שהקדוש ברוך הוא עומד ומרקד לפני הצדיקים רבון של העולם רמה ידך בל יבאו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים משיב הקדוש ברוך הוא ואומר ישעיה בני יבאו רשעים ויראו בטובתן ובשמחתן וילבשו בושה ויעטו כלימה שנאמר (ישעיה שם) יחזו ויבושו קנאת עם משיב ישעיה ואומר לפניו רבונו של עולם לא יבאו ולא יראו אומר הקדוש ברוך הוא מי מכריע ביניו שנעשה כדברו משיב ישעיה ואומר לפניו רבונו של עולם תבא כנסת ישראל ותכריע ביניו ונעשה כדבריה מיד קורא הקדוש ברוך הוא למטטרון שר הפנים ואומר לו עבדי לך והביא לי את כנסת ישראל כדי שתכריע ביניו מיד הולך מטטרון ומביא את כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא ולפני ישעיה וכיון שרואה כנסת ישראל את הקדוש ברוך הוא אומרת לפניו רבונו של עולם למה קראת לי משיב הקדוש ברוך הוא ואומר לה בתי מפני שאני אומר יבאו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים שאני נותן להן ויבושו וישעיה בני אומר לא יבאו ולא יראו אתה מה את אומרת משיבה יבאו ויראו ויבושו שנאמר (מיכה ז י) ותרא אויבתי ותכסה בושה באותה שעה באין רשעים לפתחי גן עדן ועומדין מבחוץ ורואין את כל הצדיקים כל אחד ואחד ביקרו כל אחד ואחד ברבותו כל אחד ואחד בלבוש מלכות ובכתר מלכות ובעדי מרגליות של מלכים וכל אחד ואחד יושב כמלך על כסא של זהב ולפני כל אחד ואחד שלחן של מרגליות וביד כל אחד ואחד כוס של זהב מרוקם באבנים טובות ומרגליות שהוא מלא סם חיים וכל מעדני גן עדן מונחים לפניהם על השלחן ולפני כל אחד ואחד עומדין שלשה מלאכי השרת לשמשן וקרני הוד וקרני הדר על ראשיהן וזיקים וברקים יוצאין מפיהן וזיו פניהן הולך מסוף העולם ועד סופו כזיו החמה שנאמר (שופטים ה לא) ואהביו כצאת השמש בגבורתו ושמים ושמי השמים העליונים פותחין את דלתותיהן וממטירין עליהן טללי בושם של אפרסמון טהור שריחו הולך מסוף העולם עד סופו ואלפי אלפים וריבו ריבי רבבות מלאכי השרת עומדין לפניהן ואוחזין בידיהן כינורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר ומרננים לפניהם בסעודה והקדוש ברוך הוא עומד בעצמו ומרקד בעצמו בסעודה וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות מימינו ומשמאלו ומרקדין לפניהן עמו וכיון שרואין כל הרשעים כולן את כל אותה גדולה ומלכות ואת כל אותו הכבוד מגביהין את קומתו מאה אמה כהיכל מפני כבודן של צדיקים להסתכל בהן ויהיו שואלין עליהן לומר מה הן הללו שכל אותו הכבוד וכל אותה גדולה וכל אותה מלוכה עשה להן הקדוש ברוך הוא משיבין מלאכי השרת ואומרים להן הללו עמו של הקדוש ברוך הוא שעסקו בתורתו וקיימו את המצות והביאום לגן עדן ליתן להם שכר טוב וחלק טוב לפי מעשיהם מיד נופלין רשעים על פניהם ופותחים את פיהם בשבחו של הקדוש ברוך

הוא ושל צדיקים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלקיו (תהלים קמד טו) למ"ד אל תקרא למד אלא לב מבין דעת מלמד שהלב שקול כנגד כל אבריו של אדם לאדם יש לו עינים אף ללב יש לו עינים לאדם יש לו אזנים אף ללב יש לו אזנים לאדם יש לו פה אף ללב יש לו פה לאדם יש לו דבור אף ללב יש לו דבור לאדם יש לו נהימה אף ללב יש לו נהימה לאדם יש לו נחמה אף ללב יש לו נחמה לאדם יש לו צעקה אף ללב יש לו צעקה לאדם יש לו הליכה אף ללב יש לו הליכה לאדם יש לו שמיעה אף ללב יש לו שמיעה וכל המדות כולן שיש להן לכל אבריו של אדם יש לו ללב ואלו הן עין רואה אף הלב רואה מנין שנאמר (קהלת א טז) ולבי ראה הרבה חכמה ודעת אזן שומעת אף הלב שומע מנין שנאמר (מלכים א ג ח) לב שומע פה מדבר אף הלב מדבר מנין שנאמר (קהלת א טז) דברתי אני עם לבי לשון מצפצף אף הלב מצפצף מנין שנאמר (תהלים יז ג) בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבור פי אדם צועק אף הלב צועק מנין שנאמר (איכה ג יח) צעק לבם אל יי אדם מנחם אף הלב מנחם שנאמר (בראשית נ כא) וינחם אותם וידבר על לבם אדם מחוקק אף הלב מחוקק שנאמר (שופטים ה ט) לבי לחוקקי ישראל אדם מהלך אף הלב מהלך שנאמר (הושע ה יא) עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו אדם כותב אף הלב כותב שנאמר (משלי ג ג) כתבם על לוח לבך אדם מרחיש אף הלב מרחיש שנאמר (תהלים מה ב) רחש לבי דבר טוב אדם יעלוץ אף הלב יעלוץ שנאמר (שמואל א ב א) עלץ לבי ביי אדם מטהר אף הלב מטהר שנאמר (תהלים נא יב) לב טהור ברא לי אלקים אדם יגיל אף הלב יגיל שנאמר (שם יג ו) יגל לבי אדם יתעצב אף הלב יתעצב שנאמר (בראשית ו ו) ויתעצב אל לבו אדם נוער אף הלב נוער שנאמר (שיר השירים ה ב) אני ישנה ולבי ער אדם ישן אף הלב ישן שנאמר ישן לב אינו מבין וגו' אדם חכם אף הלב חכם שנאמר (משלי י ח) חכם לב יקח מצות אדם מטפש אף הלב מטפש שנאמר (דברים כט יח) כי בשרירות לבי אלך ואין שרירות אלא טפשות אדם דורש אף הלב דורש שנאמר (קהלת א יג) ונתתי את לבי לדרש אדם עוסק אף הלב עוסק שנאמר (דברים ו ה) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך אדם מרפא אף הלב מרפא שנאמר (משלי יד ט) חיי בשרים לב מרפא אדם נשבר אף הלב נשבר שנאמר (תהלים נא יט) לב נשבר ונדכא וגו' אדם רם רוח אף הלב רם רוח שנאמר (דברים ח יד) ורם לבבך וגו' אדם יש לו שכחה אף הלב יש לו שכחה שנאמר (תהלים לא יג) נשכחתי כמת מלב וגו' אדם ישיש אף הלב ישיש שנאמר (ישעיה סו יד) וראיתם וששׂ לבכם אדם שמח אף הלב שמח שנאמר (משלי יז כב) לב שמח ייטיב פנים אדם טוב אף הלב טוב שנאמר (אסתר ה ט) שמח וטוב לב כל מה שיש באדם

יש בלב מיכן שהלב שקול כנגד מאתים וארבעים ושמונה אברים שבאדם ולא עוד אלא ששנים עשרה דברים יש בו באדם ואלו הן לב מבין דעת ותבונה כליות יועצות עצות טובות ורעות פה מחתך כל מיני מאכלות לשון גומר כל מטעימי שחיקות חיך טועם כל מטעמי מאכלות קנה מושך ומוציא כל רוחות וקולות הושט בולע כל מאכל ומשתה ריאה שואבת כל מיני משקין כבד כועס ומרה זורקת בו טיפה ומניחתו טחול שוחק כל מיני שחיקה קורקבן שוחק כל מיני אכילות קיבה ישינה שנה מתוקה ובזמן ששניהם ישנים אין אדם יודע מה שבעולם שנאמר (בראשית יט לג) ולא ידע בשכבה ובקומה:

ד"א אין אהבה אלא בלב שנאמר (דברים ו ד) ואהבת את יי אלקיך בכל לבבך וגו' ואין שנאה אלא בלב שנאמר (ויקרא יט יז) לא תשנא את אחיך בלבבך ואין קנאה אלא בלב שנאמר (ישעיה סג ד) כי יום נקם בלבי ואין דאגה אלא בלב שנאמר (משלי יב כה) דאגה בלב איש ישחנה ואין דיווי אלא בלב שנאמר (קהלת יא י) והסר כעס מלבך לפיכך אין הקדוש ברוך הוא צופה אלא ללב שנאמר (שמואל א טז ז) כי האדם יראה לעינים ויי יראה ללבב:

אות מ

מ"ם מפני מה מ"ם שנים שנים קוראין אותן בבת אחת מפני ששניהם עומדים במרכבה ברזי כסא הכבוד וכולן חקוקין בטכסי שלהבת על כסא הכבוד וקושרין בראשן כתרים של אורה וכיון שמגיע זמן קדושה ואין הקדוש ברוך הוא יורד ממרום רומו ודר במרכבה מתקרבים שניהם זה אצל זה ואומרים אימתי ירד הקדוש ברוך הוא ממרום רומי רומים וירד במרכבה ואנו נראה מראה דמות פניו ונאמר שירה לפניו שנאמר (תהלים מב יג) מתי אבא וארא פני אלקים ומהו מתי אבא מלמד שלא אמרה רוח הקודש דבר זה אלא כנגד אותה שעה שאומרים אותיות שבמרכבה קודם שבאת שכינה ודרת בכבוד על כסא המרכבה מתי יבא הקדוש ברוך הוא וישב על כסא הכבוד ונקביל את פניו בשירות ותשבחות וכיון שבא הקדוש ברוך הוא ודר במרכבה כל נשרי המרכבה וכל החיות שבמרכבה וכל אותיות שבמרכבה מקדמין בשירות ותשבחות להקביל פניו ואף מ"ם ומ"ם שבמרכבה מקבלין פני שכינה באותה שעה בשירי עוז ומלכות ופותחין את פיהן ואומרים שירה ומה שירה שהן אומרין מ"ם פתוחה אומרת מלכותך מלכות כל עולמים (תהלים קמה יג) ומ"ם סתומה אומרת וממשלתך בכל דור ודור (שם) מה עושה הקדוש ברוך הוא באותה שעה תופש לכל האותיות שבמרכבה ומחבקן ומנשקן וקושר להן כתרים לכל אחד ואחד שני כתרים אחת של מלוכה ואחת של כבוד ואחת

של ממשלה ואחת של תפארת ואחר כך מושיבן הקדוש ברוך הוא אחד מימינו ואחד משמאלו ומפייסן בדברים ואומר להן אותיותי שחקקתי באצבעותי בעט שלהבת אש גלוי וידוע לפני שלא נקרא מלכותי אלא בכם ולא נקרא ממשלתי אלא בכם מלך מלכים מושל מושלים באות מ"ם פתוח הקדוש ברוך הוא נקרא מלך מלכים באות מ"ם סתום נקרא מושל מושלים שנאמר (תהלים קג יט) ומלכותו בכל משלה ואומר (שמות טו יח) יי ימלך לעולם ועד ואומר (תהלים מז ט) מלך אלקים על גוים ואומר (שם כב כט) כי ליי המלוכה ומושל בגוים וכיון ששומעין מ"ם פתוח ומ"ם סתום דבר זה מפי הקדוש ברוך הוא פותחין את פיהן ואומרים שירה לפני הקדוש ברוך הוא ומה שירה שהן אומרים לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש (דברי הימים א כט יא) באותה שעה באין כל שרי מלכיות שבכל רקיע ורקיע לפני הקדוש ברוך הוא ונוטלין כתר מלכותן מעל ראשם ומניחין על גבי קרקע ערבות רקיע כנגד כסא הכבוד וכורעים ומשתחוין ונופלין על פניהן לפני הקדוש ברוך הוא ואומרים שירה לפניו ומה שירה שהן אומרים לפניו ממלכות הארץ שירו לאלקים וגו' (תהלים סח לג) וכל גדודי אש וכל שרפי להבה באין בשירות ותשבחות ומקבלין פני שכינה ומשתחוין לפניו שנאמר (נחמיה ט ו) וצבא השמים לך משתחוים ואחר כך פותחין את פיהם ואומרים שירה מה שירה שהן אומרים מלך אלקים על גוים אלקים ישב על כסא קדשו (תהלים מז ט) הקדוש ברוך הוא קדוש יושב על כסא קדוש הקדוש ברוך הוא רם ונשא יושב על כסא רם ונשא הקדוש ברוך הוא אש אוכלה חונה בסוד מערכות אש ומנין שנקרא קדוש שנאמר (ישעיה ו ג) קדוש קדוש קדוש יי צבאות ומנין שאף כסאו נקרא קדוש שנאמר (תהלים מז ט) אלקים ישב על כסא קדשו ומנין שנקרא רם ונשא שנאמר (ישעיה נז טו) כי כה אמר רם ונשא ומנין שאף כסאו נקרא רם ונשא שנאמר (שם ו א) יושב על כסא רם ונשא ומפני מה נקרא רם מפני שהוא רם על כל רמים שבעולם שנאמר (תהלים קיג ד) רם על כל גוים יי אל תקרא גוים אלא גאים אלו שרי מלכים ורוזנים שהן מתגאין במרום מפני גובהן ומפני מה נקרא נשא מפני שהוא נושא בזרועו את כל העולם שנאמר (ישעיה מו ד) ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט ומפני מה כסאו נקרא רם מפני שהוא רם על כל מדות שבעולם ומפני מה נקרא נשא מפני שהוא נושא כל רוחות ונשמות שבעולם שנאמר (שם נז טז) כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי ומנין שנקרא אש אוכלה שנאמר (דברים ט ג) כי יי אלקיך אש אוכלה הוא ומנין שאף כל מערכותיו אש שנאמר (תהלים קד ד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט הקדוש ברוך הוא נקרא

כבוד ואף כסאו נקרא כבוד מנין שנאמר (שם כד י) יי צבאות הוא מלך הכבוד סלה וכסאו כבוד מנין שנאמר (ירמיה יז יב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו:

אות נ

נו"ן מפני מה נו"ן אחד רבוץ ואחד זקוף ועומד מפני שנברא בו נשמה לבריות שכל נשמה ונשמה פעמים שהיא רובצת פעמים שהיא זוקפת בזמן שאדם רובץ נפשו רובצת ובזמן שאדם זוקף נפשו זוקפת שנאמר שנאמר (משלי כ כז) נר יי נשמת אדם חופש כל חדרי בטן משל למה הדבר דומה למלך שיש לו בפלטורין שלו בית המטונף וכשבקש לכנס בתוכו אומר לעבדיו בתחלה הדליקו בתוכה את הנר כדי שאני אראה בתוכה מה בחשיכה אף הקדוש ברוך הוא ברא את האדם מן העפר ומן הדם ומן המרה א' אפר ד' דם מ' מרה ויפח בו נשמה כדי שיחפש מה בחדרי לבבות של אדם שנאמר (שם) חופש כל חדרי בטן ואומר (ירמיה יז י) אני יי חוקר לב בוחן כליות וגו' ומפני מה לא חוקר אלא לב ואינו בוחן אלא כליות מפני שהלב מבין בינה ומחשב מחשבה וכליות יועצות עצות טובות ורעות אמר הקדוש ברוך הוא הללו הן מנהיגיו ופרנסיו של אדם ואין לו עסק אלא בהן שכל אבריו של אדם מנהיגין על ידיהן לכך נאמר נר יי נשמת אדם:

דבר אחר נר יי נשמת אדם וגו' ולא נשמת הבהמה והלא נשמת האדם ונשמת הבהמה הכל הולכין למקום אחד שנאמר (קהלת ג כ) הכל הולך וגו' ולא עוד אלא שאחד אדם ואחד בהמה מקרה אחד להם ליום מיתה שנאמר (שם יט) כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה וגו' מהו כמות זה כן מות זה מה אדם מת אף בהמה מתה מה אדם מטמא בנגיעה כשהוא מת שנאמר (במדבר יט יא) הנוגע במת וגו' אף בהמה מטמאה בנגיעה כשהיא מתה שנאמר (ויקרא יא לט) וכי ימות מן הבהמה וגו' הנוגע בנבלתה יטמא וגו' ולא עוד אלא שמעולה בהמה מן האדם שכל הנוגע בנבלת אדם מטמא טומאת שבעה ימים אבל הנוגע בנבלת בהמה אינו מטמא אלא טומאת ערב ולא עוד אלא בזמן שהבהמה מתה בעלה מוכר אותה לגוים וגוים אוכלים את בשרה ועורה נותנין אותה לעובדה ולא עוד אלא בזמן שהיא מתה רוחה יש לה מנוחה אבל אדם כשהוא מת רוחו אין לו מנוחה מפני שמעמידין אותו בדין ומסדרין לפניו כל מעשים שהיו בידו בין לטובה בין לרעה ואומרים לו לא כך עשית ביום פלוני לא כך סחת ביום פלוני לא כך דברת בשעה פלונית ואפילו שיחה שחיקה שבין איש לאשתו בשעת תשמיש מגידין לו לאדם ביום הדין הקדוש ברוך הוא שנאמר (עמוס ד יג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו ואם מתו בניו בחייו אומרים לו מפני מה מתו בניך בחייך ואם נסתמו עיניו בחייו אומרים לו

מפני מה נסתמו עיניך בחייך ואם נעשה אלם וחרש בחייו אומרים לו מפני מה נעשית אלם וחרש בחייך ואם נעשה מצורע אומרים לו מפני מה נעשית מצורע בחייך שהרי הקדוש ברוך הוא כל דרך מעשיו אינו אלא ישרים שנאמר (הושע יד י) כי ישרים דרכי יי צדיקים ילכו בה לגן עדן ופושעים יכשלו בם בגיהנם מפני מה כשלת בעוניך ואבדת את דרכיך ופילגת את עצמך וטרדת לגיהנם ואם היה בידו תשובה להשיב שהוא זוכה בו בדין מקבלין הימנו אם לאו מכין אותו שלשה פלוסאות של אור ועושין אותו קטם ומפזרין אותו בארבע רוחות העולם שנאמר (יחזקאל ז יא) והחמס קם למטה רשע ואחר כך מחזירין אותו ואת קטמו מארבע רוחות העולם ומטמנין אותו בתוך הקבר עד שמגיע יום הדין הגדול שנאמר (מלאכי ג יט) כי הנה יום בא בוער כתנור וגו' כי הנה יום בא זה יום הדין הגדול בוער כתנור זה גיהנם שנשמלה בתנור שנאמר (שם) נאם יי אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם והיו כל זדים אין זדים אלא לצים שנאמר (משלי כא כד) זד יהיר לץ שמו מיכן שכל אדם שיש בו ליצנות אין נידונין תחלה בגיהנם אלא הוא שנאמר (שם) עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר (צפניה א טו) יום עברה היום ההוא וכל עושי רשעה אלו רשעי אומות העולם שנמשלו כקש שנאמר (שמות טו ז) תשלח חרונך יאכלמו כקש וליהט אותם אש זה לשון אש של גיהנם שהיא מלהטת הרשעים היום הבא שאותו יום הבא ארוך כארבעים יום ביומו של אדם ולא ביומו של הקדוש ברוך הוא שיומו של הקדוש ברוך הוא אלף שנים כיום אחד לפניו שנאמר (תהלים צ ד) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור שהכל ברשותו של הקדוש ברוך הוא והכל בדברו אשר לא יעזוב להם שרש וענף (מלאכי ג יט) שלא יטעמו טעם גיהנם שרש זו נשמה שדומה לנטיעה בגופו של אדם וענף זה הגוף שנבלל בעפר כענף אם כן למה נאמר (משלי כ כז) נר יי נשמת אדם ולא נשמת בהמה הואיל ולא נבראת בדמותו של הקדוש ברוך הוא לא נאמר בו כיוצא בדבר הרי הוא אומר (קהלת ג כא) מי יודע רוח בני האדם וגו' רוח בני האדם אלו הצדיקים שהן דומים כאברהם בצדקתו שנקרא אדם שנאמר (יהושע יד טו) האדם הגדול בענקים הוא ומנין שאין גדול אלא אברהם שנאמר (בראשית כג ו) נשיא אלקים אתה בתוכנו ורוח הבהמה אלו הרשעים שנמשלו כבהמה שנאמר (תהלים מט כא) נמשל כבהמות נדמו:

אות ס

סמ"ך אל תקרא סמך אלא סומך מך זה הקדוש ברוך הוא שהוא סומך מכים נופלים שנאמר (שם קמה יד) סומך יי לכל הנופלים סומך עליונים סומך תחתונים סומך עולם

הזה סומך עולם הבא ומנין שהוא סומך עליונים שנאמר (ישעיה מה יב) אני ידי נטו שמים אל תקרא נטו אלא נסמכתי שמים סומך תחתונים שנאמר (תהלים שם) סומך יי לכל הנופלים ואין נופלים אלא תחתונים שהן משפילין את עצמן מפני קומתן שנימך בעולם הזה שנאמר (שם עא ו) עליך נסמכתי וגו' ואומר (ישעיה סג ה) ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו:

דבר אחר סמ"ך אלו ישראל שסומכין תמיד להן זכות אבותיהם אברהם יצחק ויעקב יוסף משה ואהרן דוד ושלמה זכותן של אברהם ויצחק במזרח סביב להן שנאמר (ישעיה מא ב) מי העיר ממזרח צדק זכותן של יעקב ויוסף במערב סביב להן שנאמר (יחזקאל א י) ודמות פניהם פני אדם זה דמות יעקב החקוקה על כסא הכבוד דמות שור זה דמות יוסף שנקרא שור שנאמר (דברים לג ז) בכור שורו הדר לו ומפני שנתנה בכורה ליוסף שנאמר (דברי הימים א ה א) ובני ראובן בכור ישראל וגו' ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחס לבכורה נקרא הוא בכור זכותן של משה ואהרן בדרום שהתורה והמצוה כהונה ולויה לא נתנה אלא מדרום שנאמר (חבקוק ג ג) אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן זכותן של דוד ושלמה בצפון לפי שכל נבואתן שנתנבאו על ישראל לא נתנבאו אלא כנגד מתן שכרן של צדיקים שבגן עדן שהוא נתון בצפון ומנין שהגן עדן בצפון שנאמר (תהלים יז יד) ממתים ידך יי ממתים מחלד וגו' דוד נתנבא ואמר כשראה טובה של גן עדן מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (שם לא כ) שלמה נתנבא ואמר יצפון לישרים תושיה (משלי ב ז) ישרים אלו צדיקים גמורים שהן מקבלין פני שכינה בכל יום שנאמר (תהלים קמ יד) ישבו ישרים את פניך הקדוש ברוך הוא נקרא ישר והצדיקים נקראו ישרים הקדוש ברוך הוא מנין שנאמר (שם כה ח) טוב וישר יי צדיקים מנין שנאמר (שם קיא א) אודה יי בכל לבב בסוד ישרים ועדה הקדוש ברוך הוא נקרא טוב שנאמר (שם קמה ט) טוב יי לכל צדיקים נקראו טובים שנאמר (ישעיה מ י) אמרו לצדיק כי טוב וגו' כי טוב שכר מעשיו לעולם הבא פרי מעלליהם יאכלו בעולם הזה:

דבר אחר סמ"ך זה ירושלים שהרים סמוך סביב לה כנגד אבות וגבעות סמוך מוקפות לה כנגד אמהות שנאמר (תהלים קכה ב) ירושלים הרים סביב לה:

דבר אחר סמ"ך זה משכן שעשה משה וישראל במדבר שהיו סמוכין לו ארבע מחנות שבטי ישראל שנאמר (במדבר ב י) דגל מחנה ראובן תימנה דגל מחנה דן צפונה (שם שם כה) דגל מחנה יהודה מזרחה (שם שם ג) דגל מחנה אפרים ימה (שם שם יח):

דבר אחר סמ"ך זה בית המקדש ששכינה בתוכו וסמוך לו סביב מלך וכהן גדול כהנים לוים וישראל כנגד ארבע רוחותיו כבמדבר שהיו סמוכין לו ארבע מחנות שבטי ישראל שנאמר מחנה ראובן תימנה דגל מחנה דן צפונה דגל מחנה יהודה מזרחה דגל מחנה אפרים ימה:

דבר אחר סמ"ך זו התורה שסביב סמוך לה נביאים וכתובים משנה מדרש הלכות והגדות שמועות ותוספות שנאמר (שם כא יח) באר חפרוה שרים אין באר אלא תורה שנמשלה בבאר שנאמר (שיר השירים ד טו) באר מים חיים ואין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו למים ולמה נמשלו דברי תורה למים לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שהוא נמוך ומשפיל את עצמו חפרוה שרים אין שרים אלא משה ושבעים סנהדרין שהיו דורשין את התורה כרוח נדיבי עם אלו הסופרים כגון דוד ושלמה דניאל ומרדכי ועזרא הסופר במחוקק שהכל אומרים הלכה למשה מסיני שנקרא מחוקק שנאמר (דברים לג כא) כי שם חלקת מחוקק ספון ולמה נקרא שמו מחוקק מפני שחקק כל אות ואות שבתורה באצבעות ידו במשענותם אלו נביאים שהיו מחיין את המתים במשענותם כגון אליהו שהחיה את המת ואלישע שהחיה את המת שנאמר (מלכים ב ד כט) ושמת משענתי על פני הנער וממדבר מתנה זה מדבר סיני שנתנה להם לוחות במתנה מסיני שנאמר (דברים י ד) ויתנם יי אלי ואומר (מלאכי ג ב) זכרו תורת משה עבדי תורת משה אלו תורה ונביאים וכתובים חקים אלו המדרשות והמשפטים אלו שמועות והגדות שנאמר (תהלים קמז יט) מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל:

אות ע

ע"ן לא נאמר עץ אלא עין ואין עין אלא תורה שהיא עין לכל עין והיא אורה לכל אורה והיא חכמה לכל חכמה והיא בינה לכל נבונים והיא מדע לכל יודעים והיא חיים למחזיקים בה ומנין שהיא עין לכל עין שנאמר (שם יט ט) מצות יי ברה מאירת עינים ומנין שהיא אורה לכל אורה שנאמר (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור ומנין שהיא חכמה לכל חכמה שנאמר (שם ח יב) אני חכמה שכנתי ערמה ואומר (דברים ד ו) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם וגו' ומנין שהיא בינה לכל נבונים שנאמר (תהלים צ יב) ונביא לבב חכמה ואין חכמה אלא תורה שנאמר (משלי ד ה) קנה חכמה קנה בינה ובכל קנינך קנה בינה ואומר (שם ח יד) לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ומנין שהיא מדע לכל יודעים שנאמר (שם יב) ודעת מזמות אמצא ומנין שהיא חיים למחזיקים בה שנאמר (שם ג יח)

עץ חיים היא למחזיקים בה ומנין שהיא אהבה לכל אוהבי דבריה שנאמר (שיר השירים ב ד) הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה ואומר (משלי ח יז) אני אוהבי אהב וגו' והיא חן לראש כל החכמים שנאמר (שם א ט) כי לויית חן היא לראשך וגו' והיא כבוד ויקר לחכמים ולסופרים שנאמר (שם ד' ח) סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה והיא נותנת שתי מתנות בידיה שנאמר (שם ג טז) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד ובה מלכים עומדים למלוך במלוכה וכבוד שנאמר (שם ח טו) בי מלכים ימלוכו וגו' ובה מתרברבים רבי תורה על ישראל שנאמר (שם שם טז) בי שרים ישורו וגו' ובה עתידין מתי ארץ ושוכני עפר לחיות שנאמר (תהלים יט ח) תורת יי תמימה משיבת נפש ובה כל היום משתוקקין כל סופרי ישראל שנאמר (שם קיט צב) לולא תורתך שעשועי וגו' ובה משמחין כל לב וכליות שנאמר (שם יט ט) פקודי יי ישרים משמחי לב ובה משחקין לפני המקום בכל עת שנאמר (משלי ח ל) משחקת לפניו בכל עת ובה עושין שמחה גדולה בישראל שנאמר (שם ו' כב) והקיצות היא תשיחך ובה נצולין ישראל מדינה של גיהנם שנאמר (ישעיה מו ב) כי תלך במו אש לא תכוה תבא תורה שהיא אש שנאמר (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש ותציל את ישראל מדינה של גיהנם שהיא מלאה אש שנאמר (ישעיה ל לג) מדורה אש ועצים ובה קיימין עליונים ותחתונים שנאמר (ירמיה לג כה) כה אמר יי אם לא בריתי יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמתי ובה מתחדשים שמים וארץ לעולם הבא שנאמר (ישעיה סה יז) כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה בזכות מי בזכות ישראל שמקיימים את התורה שנאמר (תהלים י קי) ראשית חכמה יראת יי תהלתו עומדת לעד ומהו תהלתו עומדת לעד זו מתן שכרן של צדיקים שהוא עומד לעד לעולם הבא:

אות פ

פי אל תקרא פי אלא פה ואין פה אלא משה שנאמר (שמות ד י) כי כבד פה וכבד לשון אנכי מלמד שבאותה שעה אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבון של עולמים יודע אני בעצמי שאתה אלוה לכל באי עולם ולא בראת עולם אלא לכבודך ולא עשית בריה אלא ליקריך ולא בראת אדם אלא כדי לחלוק לך כבוד שנאמר (ישעיה נח) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי וגו' וכל אבר ואבר שבראת באדם לא בראת אותו לבטלה לא בראת ראש אלא לכבוד שמך לתפלין וליקוד לך ולהשתחוות לך ולא בראת עינים אלא לראות כבודך ולא בראת אזנים אלא לשמוע כבודך חוטם להריח לחיים להטעים טעמי מאכל שניים לשחיקות ושט להבליע קנה למשוך ולהוציא לב להבין בינה הכליות ליעץ עצה ריאה

לשאוב כבד לכעוס מרה לזרוק טחול לשחוק כרס לריעה ולהכניס קורקבן לטחינה קיבה לשינה נקיבה לצואה אבר קטן להשתין מים ולהזריע זרע גידים לדמים עור לתואר ידים למלאכה [ולמלחמה] רגלים להלוך ולשון למה לא לשיחה ולדבור עכשיו תן לי שיחה ותן לי דבור להשתמש בהן בפה ולשון משיב הקדוש ברוך הוא ואמר לו למשה משה מי שם פה לאדם הראשון שנאמר (שמות ד יא) ויאמר יי אליו מי שם פה לאדם וגו' אני הוא ששמתי פה ולשון לאדם הראשון שהפקדתיו על כל באי העולם (בפקוד) [בפיקוד] להפקיד כל בריות שבעולם ולקרא כל אחד ואחד בשמו ולשום שמות לכל בריה ובריה שנאמר (בראשית ב יט) וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו:

אות צ

צ"ד אל תקרא צד אלא צדק זה צדקו של הקדוש ברוך הוא שהוא עושה עם בשר ודם זו דעת ותבונה וחכמה ופתחון פה ומענה לשון שהוא נותן לבני אדם שכל העולם כולו מתקיים בהן שאלמלא פתחון פה ומענה לשון אין כל העולם כולו יכול להתקיים אפילו שעה אחת שבשעה שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא הן אני ערל שפתים (שמות ו ל) נזדעזעו כל בריות שבעולם ואמרו ומה משה שהוא עתיד לדבר עם שכינה במאה ושבעים וחמש מקומות והוא מבאר כל אות ואות וכל דבר ודבר וכל פסוק ופסוק שבתורה בשבעים לשון הוא אומר לפני הקדוש ברוך הוא הן אני ערל שפתים אנו על אחת כמה וכמה ועל שאמר משה הן אני ערל שפתים זכה לבסוף להיות שליח בין גבורה לישראל שנאמר (דברים ה ה) אנכי עומד בין יי וביניכם שאפילו מטטרון אינו יכול לעמוד בין הגבורה לבשר ודם ובשביל שאמר משה כי כבד פה זכה שאמר לו הקדוש ברוך הוא פה אל פה וגו' (במדבר יב ח) ובשביל שאמר לא איש דברים אנכי זכה לבסוף אלה הדברים אשר דבר משה (דברים א א) ובשביל שאמר ואנחנו מה (שמות טז ח) זכה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לא כן עבדי משה וגו' אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה משה אתה אומר לי כי כבד פה וכבד לשון אנכי הרי אני נותן לך פתחון פה ומענה לשון יתר מכל באי העולם שלא יהיה כל חדרי תורה וכל גנזי חכמה שיש לי במרום שלא תפזרה על ידך לכל באי העולם שנאמר (שם ד יב) ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אם נאמר אהיה עם פיך למה נאמר והוריתיך אלא אהיה עם פיך זו פתחון פה ומענה לשון והוריתיך זו גנזי חכמה שגלה לו הקדוש ברוך הוא כדי שיהא רואה בחכמתו כל סדרי בראשית כולן שנאמר (במדבר יב ז) בכל ביתי נאמן הוא בביתי לא נאמר אלא בכל ביתי מלמד שהפקידו הקדוש ברוך הוא למשה על גנזי תורה ועל גנזי ערמה ועל כל גנזי מזימה ועל

כל גנזי מדע ועל כל גנזי עדן ועל כל גנזי חיים שיש לו במרום ועומק והראהו כל המדות שיש לו בעולם מה שהיה בעולם הזה ומה שעתיד להיות וכיון שראה משה בפרגוד של הקדוש ברוך הוא כתות כתות של סופרים כתות כתות של סנהדרין שהן יושבין בלשכת הגזית ודורשין ספר תורה ונביאים וכתובים בארבעים ותשעה פנים שנאמר (תהלים יב ז) אמרות יי אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים ומהו מזוקק שבעתים אלו מ"ט פנים בתורת משה באותה שעה ראה משה את מזלו של רבי עקיבא בפרגוד של הקדוש ברוך הוא שהיה יושב ודורש אותיות של תורה ועל כל תג של כל אות ואות אומר עליו שלש מאות ששים וחמשה טעמי מדרש מיד היה משה מפחד ומזדעזע ואומר אין לי עסק בשליחותו של מקום ואין לי עסק בדברי תורה שנאמר (שמות ד יג) ויאמר בי יי שלח נא ביד תשלח גלוי וידוע היה לפני הקדוש ברוך הוא מה בלבו של משה מה עשה הקדוש ברוך הוא שגרו לסגנזגאל שר של כל החכמה והתבונה שתפשו למשה והוליכו למקום אחד והראהו לו בפרגוד של מקום ריבי רבבות מזלין של חכמים ושל נבונים ושל סופרים שיושבין ודורשין טעמי תורה מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות שמועות ותוספות ואומרים הלכה למשה מסיני מיד נתקררה דעתו של משה וכיון שראה הקדוש ברוך הוא שנתקררה דעתו אמר לו הרי אהרן אחיך יהיה נביאך יהא מתורגמן שלך לפני פרעה ומפני מה אתה מתירא אתה דבר לו בשמי לפני פרעה הרשע והוא יעמד לפניו וידבר אליו שנאמר (שמות ז ב) ואהרן אחיך ידבר אל פרעה באותה שעה נפתחו לו למשה דלתי דבור ופתחי שיחה ומצא חכמה ומצא משה פתחון פה ומענה לשון יתר מכל באי העולם שנאמר (משלי כד כו) שפתים ישק משיב דברים נכוחים:

אות ק

קו"ף זה משה אבי כל החכמים ואבי כל הנבונים שהקיף לפני פרעה הרשע כל דברי חכמה וכל דברי בינה וכל דברי ערמה וכל דברי דעה וכל דברי השכל בשבעים לשון והיו שבעים סופרים יודעי שבעים לשון וכל כתב וכתב עומדים לפני פרעה הרשע כיון שראו את משה ואהרן שהן דומין למלאכי השרת ורום קומתן כארזי לבנון וגלגלי עיניהם דומים לגלגלי כוכב הנוגה וזקנות שלהם כאשכלות תמרה וזיו פניהם כזיו החמה ומטה האלקים בידם שחקוק עליו שם המפורש ומדברי פיהם יוצאים שלהבות מיד נפלה עליהם פחד ורעדה אימה וזיעה ורתת והשליכו קולמסים מידם את אגרותם מעל שכמם ונפלו על פניהם לפני משה ואהרן והיו משתחוים להם שנאמר (תהלים קה לח) שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם בצאתם נפל פחדם בבואם לא נפל פחדם הקיש

ביאתם ליציאתם מה בצאתם נפל פחדם עליהם אף בבאם נפל פחדם עליהם אחר כך אמר להם פרעה מי שגרכם אצלי אמרו לו אלקי העברים שלחנו אליך לאמר שלח את עמי ויעבדוני במדבר משיב פרעה ואמר להם מה שמו של אלקיכם כח וגבורה יש בו גדולה ומלכות יש לו בכמה מדינות בכמה ארצות בכמה עיירות הוא מולך כמה מלחמות עשה ונצח כמה מדינות כבש כמה עיירות לכד כמה חיילות ופרשים ורכב ושלישים יש עמו בצאתו למלחמה אמרו לו כחו וגבורתו מלא עולם קולו חוצב להבות אש דבורו מפרק הרים כסאו שמים הדום רגליו ארץ קשתו אש חציו שלהבת רמחו לפיד מגינו עננים חרבו ברק ולא ברזל יוצר הרים וגבעות בורא רוחות ונשמות עושה שלום בין אש למים בורא שמים בלא כלום בדבורו רוקע ארץ בשיחתו יוצר בראשית בחכמתו צר את העובר במעי אמו מכסה שמים בעבים מוריד טל ומטר במאמרו ומצמיח אדמה זן ומפרנס כל העולם מקרני ראמים עד ביצי כינים בכל יום ויום וממית ומחיה משיב פרעה ואומר להם איני צריך לו כלום שאני בראתי את עצמי שנאמר (יחזקאל כט ג) לי יאורי ואני עשיתיני עשיתי לא נאמר אלא עשיתיני ומהו שאמר לי יאורי מלמד שכך אמר להן אתם אומרים לי הוא מוריד טל ומטר הא כבר יש לי נילוס נהר אמרו עליו על נילוס שהוא יוצא מתחת עץ חיים ומימיו מתברכות ועל ראשו מימיו מושכות ויוצאות מפרי גן עדן שכל פרי ופרי משאו שתי אתונות וכל האוכל ממנו טועם בו בכל אחד ואחד שלש מאות טעמים:

שוב אמר להם פרעה למשה ולאהרן המתינו לי עד שאביא דלוסקוס של כתבים שכל אגרות מלכי בראשית ורוזני תבל שמימי עולם בתוכם ואתן אותם לסופרים לקרא את כולן בשבעים לשון שמא אמצא בהן אגרת אחת בשם אלקיכם שמעולם לא שלח לי אגרת שלום ולא ספר ברכה מה עשה שיגר ופתח את כל דלתי גנזי ספריו שמימי בראשית והביאן לפניו כנגד משה ואהרן וקרא לשבעים סופרים יודעי שבעים לשון כל אחד ואחד ונתן את כל הספרים ואת כל האגרות שהן כתובים בשבעים לשון ליד כל אחד ואחד לקרא אותן בפניהם בשעה אחת וכיון שראה שלא כתוב בהן שמו של הקדוש ברוך הוא אמר להן לא ידעתי את אלקיכם לא הוא ולא שמו ולא כחי ולא גבורתו שנאמר (שמות ה ב) לא ידעתי את יי וגם את ישראל לא אשלח באותה שעה אמר לו הקדוש ברוך הוא רשע אתה אומר לשלוחי איני יודע כחו וגבורתו של אלקיכם הרי אני מעמידך בשביל אלו ואודיעך כחי וגבורתי למען תספר שם כבודי בכל העולם שנאמר (שם ט טז) ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ מה עשה פרעה הרשע שיגר וקרא את כל חכמי ארץ מצרים ונבוני תבל ואמר להם כלום שמעתם שם

אלקיהם של הללו אמרו כך שמענו מעולם שבן חכמים הוא בן מלכי קדם באותה שעה אמר להם הקדוש ברוך הוא משמי מרום שוטים שבעולם אתם קראתם עצמכם חכמים ולי קראתם בן חכמים שנאמר (ישעיה יט יא) אך אוילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם הרי אני מאבד חכמתכם ואת בינתכם שנאמר (שם כט יד) ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר:

אות ר

רי"ש ראש זה הקדוש ברוך הוא שהוא ראש לכל העולם כולו והוא סוף לכל העולם כולו והוא קורא דורות ראשונים ודורות אחרונים שנאמר (שם מא ד) מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו':

דבר אחר ראש זה ראשו של הקדוש ברוך הוא שהוא דומה לכתם פז קווצתיו תלתלים וכעורב שחורות שנאמר (שיר השירים ה יא) ראשו כתם פז וגו' דבר אחר ראשו כתם פז זה ראש המדרש שכל טעם וטעם שקול ככתם פז קווצתיו תלתלים על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות שחורות כעורב שכל הלכה והלכה טוענת חן בפני עצמה:

דבר אחר ראש אין ראש אלא דברו של הקדוש ברוך הוא שנקרא ראש שבו ברא הקדוש ברוך הוא שבעה רקיעים וכל פמליא שבהן ומנין שדברו נקרא ראש שנאמר (תהלים קיט קס) ראש דברך אמת ומנין שבו ברא הקדוש ברוך הוא שבעה רקיעים שנאמר (שם לג ו) בדבר יי שמים נעשו נעשה לא נאמר אלא נעשו אלו שבעה רקיעים שבראן הקדוש ברוך הוא בדבר אחד בדבריו לא נאמר אלא בדבר ומנין שכל פמליא ופמליא שבכל רקיע ורקיע נבראו ברוח שנאמר (שם שם) וברוח פיו כל צבאם:

דבר אחר ראש אין ראש אלא מגדל שבנו בני דור הפלגה שראשו מגיע לשמים שנאמר (בראשית יא ד) הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים באותה שעה אמרו בני דור הפלגה טפשין היו בני דור המבול שאמרו לבוראם סור ממנו עד שהמטיר עליהן מי המבול ארבעים יום וארבעים לילה ואיבדן מן העולם שנאמר (איוב כד יח) קל הוא על פני המים אבל אנו נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונשב בתוכו כמלאכי השרת ונקח קרדומות בידינו ונבקיע הרקיע ויזיבו המים העליונים למטה אצל המים התחתונים כדי שלא יעשה בנו כשם שעשה לבני דור המבול באותה שעה נתחלקו בני דור הפלגה לשלש כתות אחת אומרת נבנה מגדל מן הארץ עד לרקיע ונשב בתוכו כמלאכי השרת כדי שיהי מושבינו בעליונים ובתחתונים וכת שניה אומרת נבנה מגדל מן הארץ עד לרקיע ונעשה לנו שם ואין שם אלא ע"ז שנאמר (שמות כג יג) ושם אלקים אחרים לא

תזכירו וכת שלישית אומרת נבנה מגדל מן הארץ עד לרקיע ונחתוך שמים ושמי השמים חתיכות חתיכות נעשה מלחמה עם הקדוש ברוך הוא ולא ננייחנו במקומו כת האומרת נעלה לרקיעים ונשב שם כמלאכי השרת עליהן הכתוב אומר (בראשית יא ה) וירד יי לראות את העיר ואת המגדל וכת האומרת נעלה ונעבוד שם ע"ז עליהן הכתוב אומר (שם שם ז) הבה נרדה ונבלה שם שפתם וכת האומרת נעשה מלחמה עליהן הכתוב אומר (שם שם ח) ויפץ יי אותם משם:

דבר אחר ראש אין ראש אלא נבוכדנצר שנאמר (דניאל ב לח) אנת הוא רישא דדהבא:

דבר אחר ראש אין ראש אלא מלכות בבל שנאמר (בראשית י י) ותהי ראשית ממלכתו בבל:

דבר אחר ראש אין ראש אלא חלי ומכה שנאמר (ישעיה א ה) וכל ראש לחלי וגו':

דבר אחר ראש אין ראש אלא ישראל שנתן הקדוש ברוך הוא ראש לכל האומות שנאמר (דברים כח יג) ונתנך יי לראש וגו:

אות ש

שי"ן זה שיניהם של רשעים גמורים שעתיד הקדוש ברוך הוא לשברן שלש פעמים אחד בעולם הזה ואחד בימות המשיח ואחד לעולם הבא שכשם שהשי"ן הזה יש לו שלשה ענפין כך משבר הקדוש ברוך הוא שיניהם של רשעים שלשה פעמים שנאמר (תהלים ג ח) קומה יי הושיעני אלקי כי הכית את כל אויבי לחי שיני רשעים שברת ולא עוד אלא שעתידין שיניהם של אוכלין ממון של ישראל בימות המשיח להיות יוצא מפיהן כ"ב אמות וכל באי העולם רואין ואומרים מה חטאו אלו שכך יוצאין שיניהם מפיהן משיבין ואומרים מפני שאכלו ממון של ישראל שהם קדושים למקום כתרומה שכל האוכל מהם חייב כלייה שנאמר (ירמיה ב ג) קודש ישראל ליי ראשית תבואתה כל אכליו יאשמו רעה תבא עליהם וכאיזצד משבר הקדוש ברוך הוא שיניהם של רשעים גמורים שלש פעמים מלמד שיחלוק הקדוש ברוך הוא עם שרים וגדודים בשמי מרום ואומר להם שרי וגדודי הסתכלו ברשעים גמורים הללו שגזלו וחמסו את בני ואכלו את עמי משיבין שרים וגדודים רבונו של עולם אתה שליט בעולמך ועל כל מעשה ידיך שבראת בעולם דבר שאתה שלטון בו מי יש בעולם שיאמר לך מה אתה עושה שנאמר (קהלת ח ד) באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר (לך) לו מה תעשה משיב הקדוש ברוך הוא ואומר להם אם כן אני ואתם נשבר שיניהם בתחלה ואחר כך נטלם מן העולם גדודתי אני הפקדתי אתכם עליהם בעולם הזה שתזקקו אצלם ותשברו את שיניהם ותטלום מן העולם שנאמר

(ישעיה א כז) ושבר פושעים וחטאים יחדיו וגו' לשרים אומר להם אני הפקדתי אתכם עליהם בימות המשיח שתזקקו אצלם ותשברו את שיניהם ותטלום מן העולם שנאמר (ירמיה יז יח) יבושו רודפי ואל אבושה אני יחתו המה ואל אחתה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה שברון שברם ואף אני בעצמי אזדקק אצלם ואשבר את שיניהם ואטלם מן העולם שנאמר (ישעיה יד ה) שבר יי מטה רשעים וגו' וכאיזצד משבר את שיניהם בעולם הזה מלמד שיורדין גדודין מן השמים ונזקקים אחד אחד אצל כל רשע ורשע ומשברים את שיניהם (ויטלום) ויכלום מן העולם שנאמר (תהלים כט ה) קול יי שובר ארזים אלו רשעים גמורים שהן דומין בעוה"ז כארזי לבנון מפני גאותן שנאמר (עמוס ב ט) (גם אני) [ואנכי] השמדתי את האמורי (מפניכם) [מפניהם] אשר כגובה ארזים גבהו וגו' פריו זה הגוף ושרשיו זה נשמה וכיון שבא משיח לישראל יורדין עמו מיכאל וגבריאל שרי צבאות ושרי קדושים ואדירים ועושין מלחמה עם רשעים גמורים משלש שעות עד תשע שעות והורגים תשע עשר אלפים רבבות מרשעים גמורים שבאומות העולם שנאמר (תהלים קד ה) יתמו חטאים מן הארץ וגו' אימתי שבחו של הקדוש ברוך הוא מרובה בעולם בזמן שיכלו רשעים מן הארץ שנאמר (משלי יא י) ובאבוד רשעים רנה ואף לעולם הבא יורד הקדוש ברוך הוא מן השמים ועושה דין ברשעים ומשבר את שיניהם במטה של גחלים ומאבדן מן העולם שנאמר (ישעיה יד ו) מכה עמים בעברה מכה בלתי סרה ואין עברה אלא יום דינה של גיהנם שנאמר (צפניה א טו) יום עברה היום ההוא:

דבר אחר שי"ן שלשה ענפין שבו כנגד שלשה עולמים שאדם דר בהן ואלו הן עולם הזה וימות המשיח ועולם הבא:

דבר אחר כנגד רוח ונשמה והגוף שאדם תלוי בהן:

דבר אחר כנגד שלש קדושות שבעולם ואלו הן קדושת הקדוש ברוך הוא קדושת שבת קדושת ישראל קדושת הקדוש ברוך הוא שנאמר (תהלים כב ד) ואתה קדוש קדושת שבת שנאמר (שמות לא יד) ושמרתם את השבת כי קודש הוא קדושת ישראל שנאמר (ירמיה ב ג) קודש ישראל ליי ראשית תבואתה:

אות ת

ת"ו אל תקרא ת"ו אלא תאיו זה תאותו של בשר ודם שהוא מתאוה בכל יום בעולם הזה בכל דבר ולא עוד אלא שנפשו תאבה עליהן עד שנמצאו שנאמר (תהלים קיט כ) גרסה נפשי (לתאוה) [לתאבה] בכל עת וכיון שמצאן נפטר והולך מן העולם שנאמר (איוב ג ג) ישנתי אז ינוח לי שהוא ישן שינה מתוקה לחיי העולם הבא ואינו שובע בעולם הזה אלא

מעט לפי שעה כדי שיחיה כאיזצד בשר ודם יוצא ערום ממעי אמו בלא לבוש בלא כסות בלא מנעל בלא סנדל בלא חגורה בלא מעיל בלא דעת בלא בינה בלא עצה בלא מחשבה בלא פתחון פה בלא מענה לשון בלא דבור בלא מילול בלא תורה בלא חכמה בלא כח בלא גבורה בלא הליכות רגלים בלא עשיית מעשה בלא מצוה בלא צדקה בלא גמילות חסדים בלא אשה בלא בנים בלא בית בלא שדות בלא כרמים בלא עבדים בלא שפחות בלא כסף בלא זהב בלא אבנים טובות בלא מרגליות בלא גדולה בלא גאוה בלא עושר בלא כבוד בלא כלום וכיון שיצא ממעי אמו בכל יום ויום נפשו מצפה ומתאוה למענה לשון וכיון שמצא מענה לשון מתאוה להליכת רגלים וכיון שמצא הליכת רגלים מתאוה לחכמה ולתורה וכן לאומנות וכן לכסף ולזהב וליקח אשה ומתאוה לעושר ונכסים ולשדות וכרמים לעבדים ושפחות ויקר וכבוד ושלטנות ולכל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו וכיון שמצא את כולן נפטר והולך מן העולם כשהוא ריקן שנאמר (קהלת ח ח) אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות וכתיב (מלכים א ב א) ויקרבו ימי דוד למות ימי המלך דוד לא נאמר אלא ימי דוד לפי שאין שררה ומלכות בשעת המיתה כמות מלך כן מות עני ועל אותה שעה אמר איוב (איוב ה ז) אדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל מלאכה יולד אם לעמל תורה יולד כשהוא אומר (ישעיה נא טז) ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה ודאי לעמל תורה כדי שתזכה בה ותירש חיי העולם הבא שנאמר (משלי ג לה) כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון כבוד חכמים ינחלו זה כבוד של עולם הבא וכסילים מרים קלון זה פורענותן של רשעים בגיהנם שנאמר (קהלת ג' ז) כל עמל אדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא כל עמל אדם לפיהו בעולם הזה וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא וזהו שאמר ר' יצחק מרגלא בפומיה דר' אבא למימר סוף אדם למות סוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הן עומדין אשרי אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם עליו הכתוב אומר (קהלת ז א) טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו: